

KÁROLYI LAJOS

(1877–1927)

Szeged képzőművészete¹ a múlt század elején kezdett kibontakozni. A helyi polgárság anyagi megerősödésével egyre több festő telepedett le a Tisza-parti városban. A biztatónan jelentkező műpártolás itteni vezető-családainak képzőművészeti szükséglete – a külföldi és hazai mesterek alkotásainak gyűjtésén kívül – eleinte főleg portrékra szorítkozott. Ennek helyi kielégítői közé tartozott a kezdetben Makón néptanítóskodó, majd a múlt század első éveiben (1806–09 között) szegedi polgárrá lett *Szikora György* (1788–1862) is, akitől Kőszeghy László csanádi püspök arcképe (1838), a Móra Ferenc Múzeum képtárában látható.

Az 1838-ban Szeged és Pest között megindult kocsiforgalom több fővárosi művész foglalkoztatását tette lehetővé. Így a sokat utazgató szegedi kereskedők portré-szükségletein kívül helyi egyházművészeti megbízásokat is gyakrabban teljesítettek. A múlt század 40–50-es éveiben Szegeden működött a müncheni képzettségű *Nagy Ferenc*, aki portrékon kívül főleg a temesközi falvak számára festett templomképeket. Lyka Károly szerint Nagynak „a Tiszán jól jövedelmező malma volt, ebből élt.” Műhelyéből számos érdemes művész került ki.

A városi előljáróság *Vedres István* (1765–1830) kiváló szegedi mérnök (aki munkáihoz szükséges rajzokat művészi igénnyel maga készítette) terve alapján felépített új városháza tanácsterme számára, a múlt század közepén a királyi párról s az uralkodó család tagjairól, valamint az akkori közéleti férfiakról több portrét festetett. A külföldi és pesti művészek igénybevétele mellett I. Ferenc József képmásának elkészítésével (1850) az olasz és osztrák iskolázottságú, bécsi lakossá vált szegedi *Vas-
tagh Sándor Jánost* (1821–1850-es évek) bízta meg, aki szép kezdés után sajnos végül elzüllött.

Szeged képzőművészeti arculata a XIX. század első felében – igazodva az általános hazai művészeti állapotokhoz – kialakuló jellegű volt. Mint országszerte, úgy a Tisza-parti városban is bontogatta szárnyát a honi művészet ügye iránti érdeklődés és áldozatkészség. Szép példa erre Ferenczy István meg nem valósult Mátyás-szobrára való gyűjtés helyi sikere. Az első monumentális magyar emlékműre 1839-ben Szegeden „negyven, kilencven forintoként mind sűrűbben érkeztek a hálaajánlások, s ha a többi törvényhatóságok csak némileg is buzognak vala, a dicső király szobra Budavár díszterén régóta hirdeté a régi magyar dicsőséget“ – írja Reizner János „A régi Szeged“ című könyvében.

¹ E bevezető fejezetben felsorolt régi szegedi festőkre vonatkozó részletes irodalmat lásd: Szelesi Zoltán: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéhez. — A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1957. Szeged, 1957. 179–215.

Ha a múlt század eleje óta a 48/49-es magyar polgári forradalom bekövetkezéséig nem is tudunk olyan helyi festőt vagy szobrászt találni, kinek neve a város határán túl is ösmert lett volna; a szabadságharc utáni időszakban azonban már több olyan művészt említhetünk, akik Szegeden dolgozva országos hírnévnek örvendtek. Ezek közé tartozik a kimagasló tehetségű *Rákosi (Krebsz) Nándor* (1832–1884), aki portrék és tájképek mellett történeti kompozíciókat is festett. A közmegebecsülésnek örvendő szegedi művész fiatalon, alig 52 éves korában tüdővészben hunyt el. Romantikába oltott klasszicista szellemű alkotásai ismeretlen helyeken szétszórva lappangnak, nagy hiányára a műveit nélkülöző helyi közgyűjteménynek.

Szegeden, majd a környékbeli Szatymazon élte le jobsorsra érdemes életét *Joó Ferenc* (1832–1880), aki egy helybeli szabómester fia volt. Tanulmányait Bécsben az akadémián és Münchenben végezte. Életében felesége halála (1863) végzetes változást jelentett. Bánatában inni kezdett. Végül is eladósodva magára hagyatva halt meg. Fiatalkori önarcképén és nőábrázolásain kívül, szegedi polgárok arczásait ismerjük tőle. A helyi felsővárosi templomban egy oltárképe látható.

Rákosi (Krebsz) és Joó Ferenc kortársa a pesti születésű *Landau Alajos* (1834–1884) atyjánál és a bécsi akadémián tanult. Szegedre a múlt század közepén (1859) került és itt tizenkét éven át 1872-ig a helyi főreáliskola rajztanáraként működött. Családjának tagjain kívül figurális és tájképeket festett, s műveivel többször szerepelt a Pesti Műegyletben. Rajzpedagógiai cikkeken kívül később (1862-től) fényképésszettel is foglalkozott és Szegeden felkapott műterme volt.

A szegedi akadémisták közül a kiváló portréfestő, de néprajzi és egyházi témákat egyaránt kedvelő *id. Vastagh György* (1834–1922) a legjelentékenyebb. Középkorúai végeztével némi pénzt gyűjtve nekivágott Bécsnek, hogy az akadémián tanulhasson. Életének főbb állomásai: Bécs, Kolozsvár és Budapest voltak s a magyar fővárosban 1876-ban végleg letelepedett. Rendkívül termékeny munkássága folytán sok helyen képviselve van. Móra Ferenc szerint „állítólag első munkája“ az a 18 éves korában festett kép, mely egy múlt század ötvenes éveinek divatját viselő középkorú nőt ábrázol. E zsenyéjén kívül több portréját és zsánerképét a szegedi múzeum őrzi.

Az 1879-es szegedi árvíz elementáris erejű rombolása számos művészt megihletett. A Tisza-parti város tragédiáját sokan megfestették. E szomorú témát feldolgozó művészek közül különösen két festő: *Petrovics László* (1839–1907) és *Vágó Pál* (1854–1928) alkotásai emelkednek ki. Népszerűség dolgában elsősorban Vágó hatalmas méretű árvízképét kell megemlítenünk, melyhez hosszú évekig kegyelettel zarándokoltak az emberek. Egyetlen festményről sem írtak annyit a helyi lapok, mint e nevezetes vászonról, mely még Móra és Cserzy Mihály tollát is megihlette.

A gazdasági élet fellendülésével a városi tanács neves mesterek (Benczur Gyula, László Fülöp, Pataky László, Roskovics Ignác és Vajda Zsigmond) foglalkoztatásával igyekezett a helyi képzőművészeti kultúrát és főleg a megalapítandó új képtár anyagát emelni. Az 1896-ban felépített Kultúrpalotában helyet kapó múzeumi képtár gyarapodását a város rendszeres vásárlásain kívül, előbb az Országos-, majd a Szegedi Képzőművészeti Egyesület által rendezett műsorolások ide került nyerevényei biztosították. Jelentősek voltak azonban a Csongrádi Takarékpénztár műtárgy adományai is, valamint más helyi intézmények, egyesületek, családok és idevaló művészek hagyatéki anyaga.

A külföldre került helyi származású művészek közül *Tóth Molnár Ferenc* nevét említhetjük meg. Ez a 80-as évek végén felbukkant kis szatymazi parasztyerek – akit tehetsége révén a város Budapesten és Münchenben taníttatott – később Berlinben termékeny tollú illusztrátorként működött. Több százra menő tusrajza és színes

plakáttervei valamint a még itthon készült festményeinek nagyrésze – melyek közül becsült alkotása „A tanyai temetés” című képe –, a helyi múzeumba kerültek.

Szeged közönsége 1882 márciusában a Hungária szálló egyik kiállításnak berendezett szobácskájában „találkozott” először *Munkácsy Mihállyal* (1844–1900), ahol rövid három napig gyönyörködött egyetlen ott bemutatott alkotásában, a „Búsuló betyárban”. Munkácsy és a szegediek másodszeri „valóságos” találkozása kilenc évvel később, 1891 őszén történt, amikor is személyesen jött el hozzánk „pusztaiakhoz” a legnagyobb magyar festő. Munkácsy ugyanis hazautazott Párizsból, hogy készülő új történelmi képéhez, a „Honfoglaláshoz” felkutassa Árpád népének utódait. Itt jártában megfordult a Szeged környéki tanyákon és vázlatokat készített az alföldi parasztok helybeli ősi magyar típusairól. Elkészült alkotásának nagy színvázlatát később a tanács megvásárolta. A mester impozáns történelmi képében ma is gyönyörködik városunk múzeumba járó közönsége.

Ha a századvég helyi képzőművészetét vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az itt működő rajztanárokon kívül nem egy olyan szegedi származású vagy lakosú festő van, akiknek neve országosan ismertté vált. Ezek közé tartozik az egy ideig (1880–1890) Szegeden rajztanároskodó *Kacziány Ödön* (1852–1933). Fantasztikumot kereső, bizarr hatású vásznaiból sokat őriz a Móra Ferenc Múzeum. 1940 tavaszán ugyanis a művész családja több mint hatvan képét adományozta a szegedi közgyűjteménynek. Kacziány az ecset mellett a tollat is szívesen forgatta. Írásainak egyike az a melegszerű érdekes cikk, melyben a magyar hangulati tájfestészet kiváló szegedi származású képviselőjének, *Tölgessy Arturnak* (1853–1920) életművét méltatja. Ebben olvashatjuk, hogy Tölgessy ifjúkorát a Tisza menti városban töltötte. Műveiben gyermekkori emlékként Szeged környékének tájelemei gyakran odalopakodnak vásznaira. A munkássága legnagyobb részét Szolnokon az ottani művésztelep egyik vezetőjeként töltő nagy tehetségű állatfestő, *Zombory Lajos* (1867–1933) mint helybeli születésű fiatalember, a város ösztöndíjával indult el pályáján. Hálából Szegednek több mint 25 festményét ajánlódokozta (1928-ban), melyeknek legszebbjei a helyi képtár népszerű alkotásai közé tartoznak.

A századforduló idején Szeged képzőművészete fejlődésének üteme, az 1879-es árvíz utáni újjáépítéssel egyidejűleg meggyorsult. Nagy szerepet játszott ebben a gazdasági élet fellendülésén kívül az 1899-ben megalakult Szegedi Képzőművészeti Egyesület több évtizedig tartó hatékony tevékenysége, mely 500-at meghaladó rendes- és 27 alapító taggal indult. Az Alföld kulturális központjává növekvő Szeged nemcsak olyan kiváló magyar írók kibontakozási helyéül szolgált, mint Móra, Tömörkény, Mikszáth és Juhász Gyula; hanem sok olyan helyi festő szeretett otthonává is vált, akik az itteni táj gondos és szeretetteljes tanulmányozásával, művészi alkotásokon keresztül szülővárosuk sajátos arculatát és a dolgozó nép életét ábrázolták. 1900-tól kezdve itt működő képzőművészeink gazdag sorából két feltűnően tehetséges festő: a napsütötte Tápé parasztfiatalságát színpompás képekben megörökítő *Nyilasy Sándor* (1873–1934) és a mély emberségű önarcképek és szelíd lírájú virágcsendeleetek festő-költője, *Károlyi Lajos* (1877–1927) emelkedik ki. Kettőjük közül ezúttal az utóbbi művésszel szeretnénk bővebben foglalkozni.

1957-ben, mi Tisza-parti emberek nemcsak az ország határán túl is ösmertté vált költőnk, Juhász Gyula halálának évfordulóját ünnepeltük, hanem egy másik helyi poétát: az elfelejtett nevű Károlyi Lajosét is. Egybeeső 80. születési és 30. halálozási évfordulóját csak itthon, Szegeden tartottuk meg. Ezt is – bár nagy érdeklődéstől kísérve, de – csöndesen és szerényen, bensőségesen és őszintén, – úgy ahogyan Károlyi Lajos élt.

Azon az emlékkiállításon kívül, melyet tiszteletére akkor a Móra Ferenc Múzeum részben saját anyagából, részben magántulajdonban levő Károlyi-képekből megrendezett, utólag e kis írással hódolunk az eddig kevésbé értékelt szegedi festő emlékének. A művész méltatására szándékosan választottuk az erre legméltóbb ember, a Károlyival rokonlelkű Juhász Gyula költeményeit, cikkeit és halotti búcsúztatóját. A festő művészi hitvallásáról pedig szintén a legilletékesebb: maga Károlyi Lajos fog szólni. A mi feladatunk csupán arra korlátozódik, hogy a jóbarátságban levő két szegedi lírikus, Juhász Gyula és Károlyi Lajos megnyilatkozásait, a festő életrajzi- és művészi adatainak felhasználásával, koszorúba fonjuk és azt soha el nem múló jelként, nagy tisztelettel Károlyi Lajos fejfájára erősítsük.

„A század elején — írta Károlyi halála után, 1927-ben Juhász Gyula — egy fiatal magyar művész gyalogszerrel indul el Jásznája Poljánába, hogy vigasztalást és bátorítást merítsen Tolsztojtól, akinek evangéliumi tanításait olvasta és akinek életét is meg akarta ismerni. A fiatal magyar művész, a személyes találkozás alkalmával csalódott Mesterében, de nem ábrándult ki az igazság kereséséből, amely egyetlen és állandó szenvedélye maradt mindhaláláig.

Károlyi Lajos volt ez az ifjú, a szegedi festő, aki 1927 tavaszán halt meg és akinek művészete megérdemli, hogy a hálás utókor fölfedezze és méltányolja.

Különös magyar sors és különös művészsors az, amely neki osztályrésze volt. Nagybányán együtt indult a legnagyobbakkal, akik mindig becsülték őt, aki mindig magányos távolságban maradt mindenkitől. Külföldi vándorlások után élete legjavát Szegeden töltötte, ahol a külvárosban élt a szegények között, egyedül, mint valami Tisza-parti Rembrandt. Magas alakja, hosszú szakálla, sovány aszkétaarca, szelíd tekintete és jószágos szava kedves ismerőse lett az egyszerű embereknek, a munkásoknak, akik között otthon érezte magát. Kis kamrájában vagy kertjében dolgozott vázlatain és képein, végtelen áhítattal és odaadással. Mert szerinte dolgozni kell a művésznek, és munka az alkotás, és a munka megbecsülése az, amiért küzdeni kell, hogy új világ támadjon a régi helyén.

Károlyi Lajos nem tartozott soha semmiféle művészi irányzathoz vagy iskolához. Ő kezdettől fogva arra törekedett, hogy a természet örök törvényeit megértse és ezeket fejezze ki alkotásain. Míg a nagyvilágban egymást váltották föl a legkülönbözőbb festői divatok, a naturalizmus, az impresszionizmus, a posztimpresszionizmus, a kubizmus és a többi, Károlyi Lajos nyugodtan és zavartalanul kereste az igazságot és nem törődött semmi mással. Sokszor mondogatta, hogy a régi művészet a szépet akarta, az új művészetnek az igazat kell hirdetnie. A karakter kifejezése a fő és mivel a mi korunk a munkán alapszik, elsősorban a dolgozó ember karaktere foglalkoztatta. Mégis, volt valami nietzschei „korszerűtlen“ benne, többször hangoztatta, hogy az egyéniség túlságos kultusza a művészet megrontója, mert az örök törvények az elsők és nem az egyéniség. Velazquez azért volt a legkedvesebb festője, mert ez a nagy spanyol művész a legtisztább egyszerűséggel és hűséggel ábrázolta a dolgok és az emberek karakterét, és senkinek sem hízelgett és soha nem hazudott.

Károlyi Lajos valóságosan tudományos kísérleteket és tanulmányokat végzett az irányban, hogyan kell a fényerősséget lefokozni a vásznon, hogy az a napfény illúzióját adja. Ahogy Goethe, a tudós költő megalkotta a maga *Farbenlehre*-jét, úgy Károlyi, a tudós festő megteremtette a maga fényelméletét.

Károlyi Lajos képei imádságok, amelyekben egy tiszta és igaz lélek öröme és hálája nyilatkozik meg, alázatosan és áldozatosan. Az újszegedi és a rókauccai őszi alkonyatok és tavaszi reggelek, a téli Tisza-part, a firenzei ver sacrum, a külvárosi kis házak és emberek, a maga arcúsa számtalan hangulatban és változatban, mind egy nagy harmonikus egységbe olvadnak, mind egy szellem világát tárják föl: Károlyi Lajos lelke lebeg e vizek és földek, ez arcok és virágok fölött. A virágokat különösen nagyon szerette ez a viráglelkű ember, őszi rózsái csupa búcsúzó élet és beszédes szomorúság, a csendéletnek ő valósággal vallásosan mély értelmet és jelentőséget adott, vagy, mint ahogy egyik tisztelője szokta mondani: ő mindig *szent képeket* festett.

Filozófus volt Károlyi Lajos, valami volt lényében, ami több a művésznél és ami sokszor akadálya volt az alkotásban. Rendkívüli érdeklődés élt benne a szellem és a tudás mindenféle megnyilvánulása iránt. A buddhizmus egész irodalmát alaposan tanulmányozta, a kereszténység állandóan foglalkoztatta, a biblia mindennapi olvasmánya volt. Asszisi és Szalézi Szent Ferenc, Szent Terézia, de a Szent Atyák műveit is behatóan ismerte. Költői érzéke páratlanul finom és ítélete találó volt. Baudelaire lelkiségére ő hívta föl először a figyelmet és Ady istenkereső és tisztaságvágyó érzéseit rendkívüli megértéssel magyarázta még akkor, amikor a farizeusok erkölcselenséget szimatoltak Adyban.

E vegetárius és antialkoholista szegedi apostol, a goethei *nil humani* elvének alapján állott, mert elsősorban mégis csak művész volt, mégpedig bölcselkedő művész. Valódi orvosa volt a beteg lelkeknek, aki igen sokszor hozott első segítyt e sorok írójának is, élete nagy válságaiban. Akik Károlyi Lajost személyében ismerték és megismerték, azok az emberi nagyság és szépség egyik ritka példáját őrzik emlékezetében.

És ez a nagyság és szépség csöndesen, minden feltűnés nélkül, de bensőségesen és maradandóan ragyog és mosolyog alkotásain, mint szelíd és boldog visszfénye egy napnak, amely leáldozott.²

2

Az új magyar festészet legkülönösebb életű alakjai közé tartozó Károlyi Lajos, egy jőnevű helyi csizmadia mester harmadik fiaként, 1877. július 16-án Szegeden született. Hozzátartozóit korán elvesztette. Atyja, Károlyi Mihály, az árvízkor szerzett hüléses betegségébe halt bele. Anyja, Malatinszky Mária miután még egyszer férjhez ment, egy Martinovics Mátyás nevű bácsalmási erdészhez, első urát követve, nemsokára ő is sírba szállt. Mire az árván maradt Lajoska iskolába került már két testvére, Mihály és Ferenc sem éltek. A kis Károlyi nevelésével egy darabig erdész mostoha atyja törődött. Keze alatt a fiúcska az elemi és a középiskola három alsó osztályát Bácsalmáson, illetve Zomborban végezte el. Egy évet, mint cseregyerek, a német nyelv elsajátítása végett Apatinban töltött. A negyedik gimnáziumot már Szegeden járta, és itt tette le 1895-ben eredményesen az érettségét. Gondozását ugyanis tizenhárom éves korától nagybátyja, Malatinszky György szegedi vendéglős vállalta magára; az ő alsóvárosi házacskájában Károlyi később is, mint magányosan élő festő, meleg otthonra talált.

² Juhász Gyula: Örökség. Bp. 1958. I. k. 320.

Az ifjúvá növekvő Károlyiról szép jellemképet rajzolt a művész halála után irt megemlékezésében Kontraszty Dezső paptanár, aki Károlynak négy éven át a szegedi főgimnáziumban nemcsak osztálytársa, de meghitt barátja és a későbbi idők során is nagy tisztelője volt. Árnyalatokban gazdag cikkében részletesen és jól érzékelteti a serdülő éveiben levő Károlyiban kibontakozó sajátosan egyéni vonásokat, melyek a festő lényét később is döntően meghatározták. Kontraszty szerint a fiatal Károlyi művészi hajlama már negyedik gimnazista korában megnyilatkozott. Amellett, hogy ügyesen cimbalmozott, hegedült és furulyázott, kellemes, csengő bariton hangon énekelt is. Ezt a kedves zenei készségét szívesen gyakorolta meghitt családi és baráti körben később is.

Rajztudása szintén átlagon felülinek mutatkozott, „amit Nováky Bertalan rajztanárunk – írja Kontraszty – hamar fölismert. Ingyen tanította őt szabadkézi rajzra, festészetre és meghívta szatymazi tanyájára is . . . Olyan haladást tett a festészetben, hogy élethivatásának választotta. Egyszer említettem neki a művészek nehéz, küzdelmes sorsát, mire Kisfaludy Károly versével válaszolt: *»Ki művészpályát óhajt, töviseit ne tekintse. – Bátran törjön elő és tűnnek az éji ködök«.*”³

A gimnázium befejezésével szinte azonnal, még 1895 nyarán Münchenbe utazott, hogy ott festőművésszé képezze ki magát. Azonban az „Isar-parti Athén” művészeti akadémiájának élettől elszigetelt, száraz oktatási rendszere nem felelt meg neki. Csatlódott Münchenben. A költői érzületű Károlyi éppen úgy, mint haladó gondolkodású fiatal művésztársai, nem szenvedhette az akadémiai recept szerint gyártott, a valóságot meghazudtoló népeletképeket. A szegedi művészjelölt elkeseredve, azzal a szándékkal utazott haza, hogy „végre” búcsút mond a festészetnek és pályát változtat.

Velence érintésével 1896 tavaszán ért haza. Leromlott egészségi és kedélyállapotát, a város zajától távol, a szabad természetben, a madarak és fák birodalmában vélte visszanyerni. Elhatározta, hogy ő is mint mostohaatyja, erdész lesz. El is ment Martinovics Mátyáshoz, aki Windisgräetz herceg drávatoroki erdejében teljesített szolgálatot. A vén fák, dús árnyékú lombok lelketgyógyító környezetében hamarosan visszanyerte munkakedvét és újra fellángolt benne a művészet utáni vágy. Itt készült rajzait, színvázlatait egy alkalommal a birtokára leránduló herceg meglátta és ajánlatot tett neki, hogy jöjjön fel hozzá Bécsbe, a lányait festeni tanítani. Ő azonban tanulni, s nem tanítani akart és a biztos jövedelemmel járó ajánlatot visszautasította. Helyette a nélkülözést is vállalva, inkább a nagy művészeti élményeket és tanulságokat ígérő Rómát választotta.

A drávatoroki erdőben töltött hasznos vakáció után 1896 őszén indult el Olaszországba. Rómában Rudnay Gyulával és még két magyar szobrással a Via Ripetán lakott. Mind a négyen „ugyanoda jártak rajzolni az Istituto Di Belle Arti-ba, illetőleg nappal ennek szabadiskolájába, a Scuola Libera-ba, esti aktra pedig a Villa Medici-beli Francia Akadémiára.”⁴ Művészszomját Rómában volt miből oltania. Szorgalmas intézeti studiumai mellett gyakran kereste fel a képtárakat, kiállításokat, s gyönyörködve tanult a nagy mesterek alkotásaiból. Érdeklődését Beato Angelico és Michelangelo között osztotta meg, különösképpen azonban Velazquez alkotásai voltak rá maradandó hatással. Megtalálni vélte boldogságát csak az egyre súlyosbodó anyagi gondjai nem engedték teljessé tenni. Félt, hogy olaszországi tanulmányait pénz híján meg kell szakítania. Szerencsére azonban 1897 januárjában megismerkedett a Rómá-

³ Kontraszty Dezső: Károlyi Lajos emlékezete. Délmagyarország (továbbiakban: Délm.) 1927. okt. 30.

⁴ Bényi László: Rudnay Gyula. Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, Bp. 1953. 459—460.

ban tartózkodó magyar püspökkel, Fraknói Vilmostal, aki a szegedi fiatalembernek támogatást ígért. Megbízta mindjárt Melozzo da Forli és Pinturicchio Vatikánban őrzött alkotásainak lemásolásával. Ezt Károlyi el is vállalta és a püspök megelégedésére teljesítette is.

Több mint egy évet töltött az „Örök városban“. Közben Fraknói megszerette a szorgalmas, csöndes fiút és azt ajánlotta neki, hogy legyen szentképfestő. Ő azonban ismét elhárította magától a gondtalan életet biztosító „állást“, mert művészi függetlenségét nem akarta semmi által korlátozni. Római munkakörét megúnván 1897 vége felé újra Münchenbe utazott, de nem azért, hogy akadémiai felvételét megismételje, hanem hogy bekerülhessen Hollósy Simon híressé vált festőiskolájába. Törekvése sikerrel is járt. Szegedi tanítványának, mellette töltött éveiről, a nagy magyar művésznevelő szép bizonyítványt állított ki. Az eredeti, Hollósy kézírásával kiállított bizonyítványnak, melyet Malatinszky György, Károlyi unokaöccse bocsátott rendelkezésünkre, szövege a következő:

„Károlyi Lajos Úr szegedi illetőségű művész növendék, 1897 november hava óta iskolám növendéke, ez idő szerint is a legkitartóbb szorgalommal és a legkitűnőbb eredménnyel munkálkodik.

München—Nagy Bánya, 1899. június 6.

Hollósy Simon“⁵

Károlyi Lajos Hollósy mellett töltött müncheni idejéről Réti István ismert nagybányai monográfiájában így ír: „Münchenben igen szegényen élt, de nem is akart másként. A kényszerű nélkülözésből tudatos igénytelenséget, erkölcsfilozófiát, erényt csinált. Meg volt elégedve sorsával, főleg, hogy Münchenben lehetett és a művészetben élhetett. Ez betöltötte érzékeny, gyöngéd és rajongó lelkét. Festői tehetsége finom, de halk hangú volt. Nehezen, kétségek között, elmélyedve dolgozott, azonban egy-egy fejtanulmányánál, nemesen rajzolt önarcképnél, tájvázlatnál abban az időben nem igen jutott messzebbre. Aszketikus, szerzetesi életmódja mellett a temperamentuma nem vehetett nagyobb lendületet. Fűtetlen, bútorzatlan műtermében télen minden reggel a kádjában be kellett törnie a jeget fürdés előtt. Ily életmód mellett vélte magát edzeni és serdülő korában legyengült szervezetét megerősíteni.“⁶

A nagybányai művészekkel, a Hollósy-iskola keretében, 1898-ban, hat tanulmányfejet Károlyi is kiállított. Minden bizonnyal ezek közül való az a két, fiatal nőt ábrázoló kép, melynek reprodukciói Kun József „Károlyi Lajos“ című cikkének képmellékleteként, a Művészet 1913. évfolyamában szerepelnek.⁷ Már e tanulmányfejek is jól tükröződik Károlyi kiváló jellemző ereje és fátyolosan szomorkás líraisága; olyan tulajdonságok, melyek művészetében mindvégig megtalálhatók. E szubjektív vonásokon kívül tanulmányai magukon hordják a Hollósy-iskola szemléletmódját is, melyet a korabeli Hét című folyóirat így méltat: „Ezeknek az iskolai munkáknak semmi közük az akadémiai munkákhoz, s föltüntetik azt a roppant úrt, mely az akadémiai sablonok és Hollósy mester zseniális vezetése közt tátong.“⁸

⁵ Malatinszky György által adományozott Károlyi-dokumentumokat a Móra Ferenc Múzeum őrzi.

⁶ Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp. 1954. 313—314.

⁷ Kun József: Károlyi Lajos. Művészet, 1913. 144—146.

⁸ [Nyitrai József] y. j.: A nagybányaiak. A Hét, 1899. január.

Károlyi még 1895 tavaszán, érettségi vizsgája előtt megismerkedett egy Szeged környéki, Budapesten tanuló műépítészhallgatóval, Ratkovics Mihállyal, akire a festő szilárd emberi és művészi magatartása később is nagy hatással volt. 1895–1903-ig Károlyihoz intézett leveleiből,⁹ sok érdekes adat tűnik ki a festővel kapcsolatban. A jól kereső pesti műépítésszé vált Ratkovics kezdettől fogva szeretettel támogatta ínségesen élő szegedi művész-barátját, hol pénzzel, hol élelemmel, hol könyvekkel. Festéket, vásznat és általában a szükséges festőfelszereléseket éveken át rendszeresen ő küldte Károlyinak Budapestről. Ezen kívül ügyes-bajos fővárosi dolgait is mindig készségesen elintézte neki, és hosszú levelekben számolt be a „Tisza-parti remetének“ a budapesti tárlatokról.

Ratkovics, aki a nagybányaiak 1898–99-i fővárosi kiállítását megtekintette, ezzel kapcsolatban Réti István képeiről, melyek egyike Károlyit ábrázolja, ekként ír: „Réti néhány illusztrációja Bródy »Ezüst kecske« című művéhez oly sötét, hogy alig látható, különösen, mert direkt megvilágításban, a fényt nagyon vissza veri. Képei hamar elfognak veszni, ha ily nagyon sötétben dolgozik, különösen, ha aszfalttal. Hát te is szerepsz, mint illusztráció? Tagadhatatlan, hogy téged festett le Réti.“¹⁰

Fővárosban élő barátja közvetítésével Károlyi 1898 nyarán, néhány tanulmányát mellékelve, folyamodványt nyújtott be a budapesti Képzőművészeti Társulathoz, hogy külföldi tartózkodását biztosító ösztöndíjban részesülhessen. Próbálkozása azonban nem járt eredménnyel, az ösztöndíjat másnak ítélték oda. Félév múlva szülővárosának, Szegednek első ízben adományozott 1000 koronás művészeti Ferenc József-díját ő is szeretne volna elnyerni, de ez nem sikerült. Az öt pályázó: Károlyi Lajos, Kendel-hoffer Ferenc Károly, Nyilasy Sándor, Tóth Molnár Ferenc és Zombory Lajos közül az utóbbi lett a nyertes.¹¹

A gyenge fizikumú Károlyit nemcsak lelkileg, de egészségileg is próbára tették az ösztöndíjak megszerzésének sikertelenségei. 1899 koratavaszán hetekig betegkedett gyomrával, ami az izgalmak mellett, a rendszertelen étkezésből kifolyólag romlott el. Érzékeny gyomra egész életén keresztül sok gondot okozott neki. Ettől kezdve vált vegetáriánussá. A húsfélékről lemondva haláláig főleg gyümölcsöt és növényi eredetű ételeket fogyasztott. 1918 nyarán egy pesti újságíró megkérdezte tőle: igaz-e, hogy már huszonnégy éve nem eszik mást csak gyümölcsöt? „Igaz – felelte Károlyi –, nem eszem mást mint gyümölcsöt. Azaz nagyritkán, ha muszáj, ha nem lehet mást kapni, ettem már kenyeret, ittam tejet. De mindig nagyon beteg vagyok utánna.“¹² Szegeden, 1911-ben többen csatlakoztak a festőhöz, vegetáriánus elveket vallva.¹³

Igénytelen életmódja révén, pénzre alig volt szüksége. Azt a keveset, ami életminimumát biztosította, utóbb megkereste Hollósy mellett, mert ő festőiskolája ad-

⁹ Ratkovics Mihály Károlyihoz címzett 54 darab levelét a Móra Ferenc Múzeum őrzi. E leveleken kívül szintén a szegedi múzeumban vannak Károlyi Lajos főljegyzései, melyeket a művész kisebb-nagyobb füzetekbe 1902–1927 között írt. Tartalmukat tekintve egyrészt erkölcsfilozófiai megállapítások, másrészt a festészet mesterségbeli kérdéseire vonatkozó főljegyzések. Ezeket Károlyi sokszor egyéni variációjú gyorsírással rögzítette le, melyeknek nagyrészből megfektetését kitarató türelemmel a művész egyik volt tanítványa, Tóth István Jenő végezte el.

¹⁰ Ratkovics Károlyihoz írt 1899. febr. 5-i leveléből.

¹¹ Szeged művészeti díjának nyertese. Szegedi Híradó (továbbiakban: Sz. H.) 1899. febr. 17.

¹² Károlyi Lajos sikere a fővárosi sajtóban. Szegedi Napló (továbbiakban: Sz. N.) 1918. szept. 19.

¹³ Barabás Béla: A szegedi növényevő kolónia. Sz. H. 1911. okt.

minisztratív ügyeinek intézését Károlyira bízta. E hatáskörbe tartozó munkáját a tőle megszokott „szigorral“ végezte, és ezzel a könyvelési szabályokat kevésbé tisztelő Hollósy mestert sokszor megbosszantotta, mert a gondos szegedi fiú csak nyugta ellenében engedte még gazdáját is a kasszába nyúlni. Hollósy egyébként igen nagyra becsülte a Tisza partjáról származó, törekvő fiatal művészt.¹⁴

Hollósy mellett eltöltött müncheni és nagybányai évek alatt, nemcsak a mozgalom Réti által megfogalmazott programját („Minden szép és igaz legegyszerűbb forrása a természet“) tette Károlyi magáévá, hanem behatóan foglalkozott társadalmi és valláserkölcsei kérdésekkel is. Szenvedéllyel merült el Tolsztoj életfilozófiájának tanulmányozásába, s ez végül arra serkentette, hogy 1899 őszén mindenét pénzzé téve, hozzá zárandokoljon. Nehéz körülmények között jutott el Jásznája Poljánába, a nagy orosz író otthonába. A vele való találkozásáról és benne való csalódásáról később, 1910-ben, Tolsztoj halálának évében egy helyi lapban – interjú keretében – emlékezett meg.¹⁵

A hívő lelkiületű festő Tolsztojban való csalódását az okozta, hogy a világhírű író nem oly szegényes körülmények között találta, mint ahogy e puritán életmód üdvösségét tanításaiban Tolsztoj hirdette. Mindezek ellenére Tolsztojra nem haragudott meg. Inkább sajnálta őt. Hosszú évek múlva is kegyelettel emlékezett a tragikus véget ért öregemberre, aki 82 éves fejjel hiába próbált megszökni a számára terhessé vált főúri életű családi köréből, hogy egyszerű muzsik módra halhasson meg. A sors nem engedte meg neki, hogy eszményeihez híven térjen örök nyugalomra. A halhatatlan orosz írónak egy pályaudvaron kellett befejeznie életét, grófi hozzátartozók és kíváncsi újságírók seregétől körülvéve. Tolsztoj krisztusi eszméit, bár kritikával, de Károlyi mindig igyekezett megvalósítani. Kettejük eszmei viszonyát jól tükrözi Tolsztojról írott cikke.¹⁶

A haladó gondolkodású, szocialista eszmékért lelkesedő szegedi festő természetesen nem értett egyet kora ellentmondásos társadalmi rendszerével, és a meglevő súlyos állapotokkal szemben elégedetlenséget érzett. Mint tolsztojánus az utópista szocialistáknak ahhoz a csoportjához tartozott, akik mesterükkel azt vallották, hogy az igazi társadalmi megújíthatóságot csak az egyén erkölcsi és vallási megjavulásával lehet elérni. Károlyi éppen úgy, mint kül- és belföldi utópista szocialista társai, nem értették meg – elszigeteltségüknél fogva –, hogy nem elegendő a proletariátusban a kizsákmányolt tömeget látni s velük segítőtleg együtt érezni; hanem föl kell fedezni benne – Marx és Engels érdeme szerint – azt a nagy társadalom alakító erőt, amely kizárólag egyedül képes arra, hogy harcával kivívja a népi valódi uralmát jelentő szocializmust.

A jásznája poljánái út után Károlyi fáradtan, elcsigázva, koldússzegényen tért haza szülővárosába, Szegedre. Nagy csalódását itthon akarta orvosolni. Diákoskodása színhelyén, nagybátyja házánál, az alsóvárosi Róka utca 24. sz. alatt, szívesen fogadták a fiatalon sokat csalódott vándort, aki nehezen heverte ki lelkibánatát és a hosszú út kimerítő fáradalmait. Jóideig nem vett ecsetet kezébe. Úgy gondolta, hogy nyugalalmát csak nehéz testi munkában nyerheti vissza. Ezért, amint ereje megengedte, elszegődött

¹⁴ Hollósynak egy levele, melyet tanítványai érdekében állami ösztöndíj elnyerése végett írt, jól tükrözi Károlyi iránt való nagybecsülését: „Károlyi — írja Hollósy — egyike azoknak a keveseknek, akik tiszteletet fognak kivívhatni a mi hazai művészetünknek: erre nézve biztosítékot nyújt az ő végzetlen magas műveltsége, ennek megfelelő tehetsége és szorgalma, komolysága.“ — Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveleiből. = Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, Bp. 1953. 623.

¹⁵ Kézai Simon: Szegedi festő Tolsztojnal. Délm. 1910. nov. 17.

¹⁶ Károlyi Lajos: Tolstoj. Délm. 1910. dec. 25.

unokabátyjához Makóra, asztalosnak. A közel egy esztendő alatt, amit e szakmában eltöltött, valóban visszanyerte lelki egyensúlyát. A csöndes vidéki légkörben, a gyalupad mellett, újra kedvét lelte a művészetben. Festészetének kibontakozása ekkor kezdődött el. 1900 őszén, itthon a Tisza partján, Szegeden letelepedve, Károlyi – rövid külföldi tartózkodásait leszámítva – élete végéig hű maradt ahhoz a környezethez, melynek egy negyed század alatt, mélyérzelmű festő-lírikusává, a szegedi képzőművészet „Juhász Gyulájává” vált.

4

A Szegedi Képzőművészeti Egyesület 1900 szeptemberében rendezett, emlékeztetővé vált reprezentatív tárlatán a fővárosi művészek mellett a helyi festők közül: Nyilasy, Tóth Molnár és id. Vastagh György szerepeltek. Károlyi nevét hiába keressük, nem találjuk. Távolmaradásának okát azzal magyarázhatjuk, hogy asztaloskodásának ideje alatt valószínűleg nem festett olyan képet, amellyel a kiállításon méltóan részt tudott volna venni. E helyett az egyesület tárgymutatójában, „A művészetről” szóló gondolatokban mély írását közölték le. Művészetelméleti fejtegetéseket tartalmazó cikkét, érdekessége miatt, a Magyar Géniusz is megjelentette.¹⁷

De más vonatkozásban is hallat magáról. Ugyanis ezidőben nyitott festőiskolát „a Bocskay utca 14. sz. alatt, a Rényi-féle házban, ahol alapos oktatást nyújt az olajfestés, tempera, akvarell, szénrajz és rézkarcból.”¹⁸ A nevéhez fűződő első szegedi festőiskola nagy érdeklődésnek örvendett. A helyi fiatalság művészeti képzésével éveken át eredményesen foglalkozott. Tanítványai, követői közül többen (Joachim Ferenc, Hódi Géza, Tóth István Jenő, Vlasics Károly és mások) érdemes munkásságú hivatásos festökké váltak. Károlyinak ezirányú tevékenysége nagyban hozzájárult a szegedi képzőművészeti kultúra fejlesztéséhez.

A nyári hónapokat a híres helybeli ügyvéd és városatya, Pillich Kálmán vendégként Újszegeden töltötte. Pillich a századfordulóba hajló Szeged egyik legérdekesebb alakja volt. Tekintélyét a helyi tanácsulések nagyhatású szónokaként szerezte. Értékes, haladó javaslatai sokat segítettek a Tisza-parti város gazdagításában. Károlyi nála ismerkedett meg az ott gyakornokoskodó Czibula Antallal, aki Pillichről írott könyvében¹⁹ külön fejezetet szentel a festőnek. Ebben arról szól, hogy „a bölcs művész” miként ismerteti meg a fiatal ügyvédjelöltet a szocializmus eszméivel. Károlyi jó tanítónak bizonyult, mert Czibula később a Tanácsköztársaság idején a szegedi direktorium elnöke lett.²⁰

Károlyi Lajos Pillich házából járt ki éveken keresztül hol egyedül, hol festőiskolája tagjaival, hogy a fákkal, rózsaligetekkel és kertes házakkal benépesített környék bájos részleteit festegessék. A pompázatos szépségű Újszeged ettől kezdve kedvelt ábrázolási helye lett. Itt készült képei: a madárlakta vén platánok és nyíló rózsaligetek megragadó együttesét nyújtó „Újszegedi részlet”, a dús lomboktól árnyas, deszkakerítéses „Kertes ház”, a csatakos utat és két oldalán levéltelen fasort mutató „Téli hangulat”, vagy az esti csöndben született „Naplemente a Tiszán” – tele vannak hangulattal, egy érzékeny lélek visszatükröződéseivel. Hasonló címmel e témákat igen sokszor megfestette.

¹⁷ Károlyi Lajos: *A művészetről. Magyar Géniusz, 1900. 678—681.*

¹⁸ Czibula Antal: *A nagy diktátor. Szeged, 1928. 169—199.*

¹⁹ Czibula Antal: *A nagy diktátor. Szeged, 1928. 169—199.*

²⁰ Csongor Győző: *A forradalmak szegedi szemtanúi (Visszaemlékezések 1918—19-re), Szeged, 1959. 16.*

Pillichről „a nagy diktátorról“ készült akvarell-portróján, melyet 1902-ben festett, a hangsúly a sötét és világos foltokkal érzékeltetett, rendkívül jellemző testtartáson van, a rajzi és színbeli gazdaság teljes figyelmen kívül hagyásával. Károlyi képe a keresés, kísérletezés útjelzője. További munkásságáról hűbb tükröt mutat az ugyanebben az évben alkotott mély lelkeségű önarcképe, melyen a jellemzőerőt a tónusbeli szépségekkel együtt jelentkező magas rajzi kultúra ötvöztetésével igyekezett növelni. E portréja egyébként számos önarcképének első darabja volt.

A század induló éveitől kezdve, a Szegedi Képzőművészeti Egyesület által rendezett helyi tárlatokon rendszeresen részt vett. Finomhatású alkotásait az újságok meleg és elismerő szavakkal méltatták. Képeinek főleg külsőséges hatásokra nem törekvő egyszerű és őszinte hangvétele tetszett. Olyan művészt becsültek benne, aki nem az üres formai szépségekre, hanem a jellemzés mély igazságára törekszik. 1904-ben egy budapesti kollektív kiállításon is szerepelt. De nemcsak festett, hanem filozófát is. Felkérésre 1908-ban mély gondolatú tanulmányt írt „Erő, élet és művészet“ címen, melyben többek között kifejtette, hogy „*nincs munkakör különbség, csak erős és beteg lélek van.*“²¹ Egy évvel később, 1909 őszén Back Bernát gazdag szegedi malomtulajdonos, híres műgyűjtő, több szép képet vett tőle, melyek árából néhány hónapra Párizsba utazhatott.

Itt a forrongó, újat kereső individualista modern művészeti törekvések nem hogy megzavarták volna, de a látottak ellenhatásaként természeti és társadalmi világnézete még inkább megszilárdult. A tartalom nélküli impresszionista, formalista művészettel szemben, a reális világ jelenségeinek költői megragadására törekedett. Több képe alá mint zászlóra jelszót írta: „*Impresszió nélkül*“. Kortársa Szöri József nagyműveltségű szegedi festő találó véleménye szerint „e képeiben egy ösztönöktől és intuícióktól mentes művészetet akar létrehozni, melynek bázisa nem az egyéni érzés, hanem magának a motívumnak belső és a művészet eszközeivel kifejezhető törvényszerűsége.“²²

Rövid franciaországi tanulmányútjáról hazatérve, 1910 karácsonyán a Szegedi Képzőművészeti Egyesület gondozásában a helyi Közművelődési Palotában rendezte meg első gyűjteményes kiállítását. Itt bemutatott anyaga egy évtizedes munkásságának gazdag termését tükrözte. Az általános sikert aratott tárlat, azonban az erkölcsieken kívül jóformán semmi egyebet nem hozott számára. A kiállított több mint nyolcvan festménye azt mutatta, hogy Károlyi tíz esztendei keresés után eljutott a kibontakozásig.

Azonban nemcsak képeivel tárulkozik a nyilvánosság elé, hanem a filozófus-festő igyekszik emberi és művészi hitvallását is kifejteni a közönség előtt. Kiállításának katalógusában megjelent jelentős állásfoglalását teljes szövegében közöljük.

„*Életem célja, következképp művészetemé is egyszerű. Tökéletességre töreksem, vagy ami egyértelmű vele: erőre. Mert a művészet erő és nem más, mint egy munkának, — legyen az bármilyen körű — tökéletes kivitele.*

Ezen tökéletességre csak egy úton juthatunk, ha kutatjuk és öntudattá tesszük a természet törvényeit, és azokat nemcsak mondjuk, hanem meg is cselekedjük.

Olyannyira iparkodom foglalkozni a természet törvényeivel, hogy éljen bennem a törvényszerűség, — hogy törvényszerűleg érzek. Mert sok dolog van a természetben, hol elém megakad, s ha érzéseimet így nem nevelem, hova jutok akkor?

Annyira öntudattá tenni a természet törvényeit, hogy vérembe átmenve, ne hagyjon el akkor sem, amidőn értelmem megtagadja a szolgálatot.

²¹ Károlyi Lajos: *Erő, élet, művészet.* — Kézai Simon és Kuskó Dezső: *Karácsonyi Könyv.* Szeged, 1908. 48—53. — Délm. 1911. dec. 24.

²² Szöri József: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.

Mert tudatos törvényszerűség nélkül csak pusztán rejtélyes érzésre utalni a művészt, szellemi öngyilkosság, s oly értelmes lénynél, mint az ember, képtelenség.

Ez történt korunkban s az eredmény kiábrándító.

Mert értelmet és érzést semminemű munkánál erőszakosan szét nem választhatjuk.

A már egyszer kifejezésre juttatott törvényszerűség pedig megszűnik rejtélyes lenni, mert öntudattá lett örök időkre, azon változtatni nem lehet.

A törvény egy, egyéni érzések szerint másképp és másképp csavargatni, alakítani képtelenség, az előtt mindenkinek meghajolni kell.

Ez ad megnyugvást az igazságban; ezért olyan nyugtalan a modern művészet, mert kizárta a törvényt. Azért követelem mindenben a tárgyilagosságot, azaz az egyéniségnek teljes megszűnését.

Erre törekszem.

S, hogy ezt a célt elérjem és megközelítését magamban minél inkább fokozzam; a következő rendszert követem:

A festőművészi ábrázolás történhet: 1. a természetet utánozva öntudat nélkül; 2. a természet közvetlen impressiója alatt felfogva a természet törvényeit; 3. képzeletből egy vett impressió után; 4. impressió nélkül.

Az elsőhöz kell legkevésbé, az utóbbihoz legtöbb öntudat.

Aki semmi közvetlen külső hatás alatt állva, vissza tudja adni a természet törvényeit, az ismeri azokat. Aki mankó nélkül tud járni — az tud járni. S csak az tud.

Aki sügő nélkül tudja szerepét, az tudja. És csak az tudja.

S, aki impressió nélkül tud festeni, csak az tud.

Ez az én művészi hitvallásom. Erre törekszem.

Ez az út nem a legrövidebb ugyan, de a legtöbbet ígér, a legnagyobb kincset, a természet törvényeinek biztos tudatát.

S, e tételek igazsága oly átható, hogy nem zavar meg semmiféle irányzat s gondolatmenet s egész életem munkája ezen ideális irány kifejllesztése lesz.

Felhasználók mindent, mit a modern természettudományok nyújtanak és a festőművészetet alkotó elemeket ezek alapján kutatom:

1. Az egységet, a hangulatot, mely egy-egy jelenségkörnek önálló karakterét mutatja s mint ilyen a legnagyobb körű igazság, első követelménye a műnek.

2. Egy nagyobb körben eloszló fény mennyiség értékét a tónust, azaz egy-egy tárgynak különböző megvilágítás alatt való fényértékét.

3. Egy tónusban lévő tárgy elhajló síkjának fényértékét (valeur) az ábrázoló geometria alapján.

4. Arányékeszerkesztést.

5. Szerkezettant.

6. Látszattant, ugyanabban.

7. Jellemet a természetrajz alapján kutatva, a jellem megjelenés kényszerűségének okát s azon viszonyt, mely a jellem és megjelenési formái között fennáll.

8. A színt, fizika s kísérletek alapján.

9. A tömegek elosztását stb.

Végre, mivel az ember nemcsak értelmi, hanem erkölcsi lény is — és ami a legfőbb, minden munkánk belső mivoltunk külső formája —, törekszem belső lényemet emelkedettebbé tenni, hogy bensőmben a természet fenséges arca visszatükröződhessen.

Törekszem: 1. jóakaratra. 2. tisztaságra. 3. engedelmességre. 4. személyemre vonatkozólag tudatosan választott szegénységre.

1. Jóakaratra azért, mert minden igazságra való törekvéshez szükséges buzgóságot és türelmet adja, amire annyira rászorul a küzdő.

2. Tisztaságra azért, mert az erők okszerűtlen el nem pazarlása által az erők legnagyobb összpontosítása érhető el a művészetben.

3. Engedelmességre azért, mert a természet törvényei csak általa vihetők véghez, tehát a művészi tárgyilagosság feltétele.

4. Személyemre vonatkozó, tudatosan választott szegénységre azért, mert csak egyszerű viszonyok teremthetnek egyszerű felfogást; az egyszerűség pedig — mint világosság —, minden nagy művészet főkélléke.

Aki ezeket megcselekszi, az nem törődik semmi mással; az érezni fogja, hol van az erő és gazdagság és megkóstolja, hogy a művészet, amaz eledel, mely megmarad az örök életre.²³

Károlyi erkölcsi és művészi célkitűzéseinek „kommentálására“ idézzük fel a nemrégien elhunyt Szentiványi Gyula tudós művészeti kutató szavait, aki a szegedi festő tárlata alkalmából rendkívül értékes cikket írt.

„A művésznek ezzel a hitvallásával — írja többek között Szentiványi — a kritikusnak vitakozni bizonyára meddő dolog. Nincs olyan sora, amelyet megcáfolni és nincs olyan sora, amelyet érvekkel támogatni ne lehetne. Valószínű, hogy ugyanannyian szavaznának mellette, mint ellene. Az egész hitvallás bizonyos világnézet leszűrődése és annyira egyéni, hogy csupán Károlyi életfolyásának ismeretéből találhatunk reá magyarázatot. Attól a piktortól, aki eltelve altruisztikus eszmékkel, éveken át foglalkozott az emberiséget boldogító gondolatokkal, aki nem sajnált egy hosszú oroszországi útát csak azért, hogy néhány napig a nagy orosz apostol, Tolsztoj közelében lehessen, természetesnek fogjuk találni a fentebb vázolt hivallást.

A kritikus bírálata itt már csak odáig terjed, hogy megállapítsa, mennyiben felelt meg a művész saját törekvéseinek, és hogy ezek a törekvések mennyiben hozhatók kapcsolatba a művészetről alkotott általános felfogással. Kétségtelen, hogy Károlyi igen kemény dió megtörésén fáradozik, mikor elméletben elég tetszetősen hangzó elveit a vásznon megvalósítani akarja. Beismeri ő maga is, de ha be sem ismerné, meglátszik, hogy képei ma még csak törekvések a tökéletességre. Sokszor lenyűgözi a nagy és nehéz hitvallás és olykor elszibbasztja benne a festőt.

Képei között azonban számos jeles alkotás is akad. Hirtelenében szinte meg sem tudjuk állapítani, hogy milyen téren kiválóbb, mert igen jó kvalitású arcképek mellett valóban szép genréket és tájképeket is láttunk tőle. Arcképei közül leginkább Pillich Kálmán képmása kap meg nagy közvetlenségével és az igazságra való őszinte törekvésével. Genréi közül a „Csavargók“, ha nem is befejezett, de mindenesetre jeles alkotás. A „Vásár“ és a „Fenyőhúzás a Tiszaparton“ szinte plein-air tanulmányoknak is beillenek. Mindkettő becsületes munka és csupa ígéret a művész jövődjé fejlődését illetőleg. Károlyi képei közül különösen említésre méltók: az „Utcarészlet télen“, a „Ködös táj“, a „Havas táj“, és a „Téli est“ című tónus-tanulmányok, különösen pedig a „Hóolvadás“, amely a művésznek egyik legértékesebb képe.²⁴

²³ Károlyi Lajos: *Mire törekszem.* — Szegedi Képzőművészeti Egyesület, Károlyi Lajos gyűjteményes kiállításának katalógusa. Szeged, 1910. 3—8.

²⁴ Szentiványi Gyula: Károlyi Lajos. Sz. H. 1910. dec. 18.

Első gyűjteményes kiállítása után az Ernst Múzeum Magyar-Mannheimer Gusztáv festőművész közvetítésével azt az ajánlatot tette neki, hogy valamennyi képét átveszi, nagy sajtókampányt indítanak művészete népszerűsítése érdekében, s amikor elérkezettnek látják az időt, kiállítást rendeznek alkotásaiból. Eladott képeinek tiszta jövedelméből ő 30%-ot kap, a többi az Ernst Múzeumé lesz. A hangos szenzációtól és műkereskedői beavatkozástól egyaránt irtózó Károlyi, ezt az egyébként is hátrányos javaslatot visszautasította. Jóllehet az Ernst Múzeum ajánlata pénzügyileg nem volt előnyös ránézve, kétségtelen, hogy elfogadása kiugró sikert és megalapozott hírnevet jelentett volna neki. De Károlyi ily módon nem akart hírnévre és később az ezzel járó anyagi előnyökre szert tenni. Puritán elveihez haláláig hű maradt.

Bár zárkózott természetű volt, ez nem jelentette, hogy a társadalmi haladás, a közösség érdekeinek felismerése távol állott volna tőle. Sőt általában tudott volt szocialista eszmékkel telt gondolkodásmódja. Hivatalos részről való mellőzöttsége is ezzel magyarázható. Soha semmiféle állami kitüntetésben vagy ösztöndíjban nem részesült. A helyi hatóságoktól anyagi és erkölcsi megbecsülést nem kapott. Egész életében magára hagyatva, ösztönzés és támogatás nélkül, egyedül dolgozott. Kivételt jelentenek a festő haladó gondolkodású barátai, tisztelői: elsősorban Juhász Gyula, Móra Ferenc, Eidus Bentján, Tardos Taussig Ármin és Lengyel Vilma, akik felismerték és értékelték Károlyi Lajos emberi és művészi tulajdonságait s erejükből tellően mindig segítségére voltak.

A Szegedi Eszperantó Egyesületnek Károlyi egyik vezető tagja volt, és mint ilyen. 1912 őszén, a helyi Munkásoththonban előadást tartott az eszperantó nemzetközi jelentőségéről. A város képzőművészeivel is jó volt a kapcsolata. Kollégái általában tisztelettel és szeretettel vették körül, s festészete többekre fontos hatással volt. A helyi művészeti élet felelevenítése és szervezettebbé tétele érdekében 1913-ban javasolta, hogy alakítsák meg az Alföldi Művészek Egyesületét. Ennek az indítványnak a jelentőségét azonban csak Károlyi halála után egy évvel ismerték fel és 1928-ban létre is jött az azután sikeresen működő AME.

A Tisza-parti festő-remete különös életéről, felfogásáról és mindinkább éretté váló művészetéről, a budapesti közönség – leszámítva az 1904-ben történt fővárosi kollektív kiállításon senki által észre nem vett szereplését – először Kun József említett szép cikkéből tájékozódhatott. Ezt követően, egészen közvetlenül és „eredetiben“ pedig akkor, amikor 1918 őszén, Conrad Gyula, Lénárd Imre és Wagner Géza társaságában, a Nemzeti Szalón által rendezett csoport-kiállításon részt vett.²⁵ A mintegy 45 alkotását felölelő kollektívjáról, a budapesti lapok hangsúlyozott elismeréssel írtak. A felbukkant tehetséges vidéki festőt ezután szívesen fogadták be a KÉVE (Képző- és Iparművészek Egyesülete) -tagjai közé. Sőt a Szépművészeti Múzeum, a „Falurészlet“, a „Folyópart“ és a „Virágcsendélet“ című olajfestményeit megvásárolta.²⁶

Sikeres budapesti szereplése első megérdemelt szüretje volt annak a sok lemondással párosult áldozatos munkának, melyet művészete tökéletesítése érdekében hosszú éveken át hozott. Fővárosi bemutatkozása előtt, még az év elején, 1918 januárjában besorozták katonának. Temesvárra kellett bevonulnia, de ott mindjárt kórházba került. Leszerelése után ismét hazajött Szegedre.

²⁵ Conrad Gyula, Károlyi Lajos, Lénárd Imre és Wagner Géza gyűjteményeiből rendezett Csoportkiállítás Katalógusa. Nemzeti Szalón, Bp. 1918. szept. 8–10.

²⁶ Eber László: Művészeti Lexikon, Bp. 1935. I. 530.

1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, a helyi Délmagyarország április 17-iki száma lelkesen azt adta hírül, hogy „a nagy szegedi művészt, a magyarországi képzőművészeti ügyek népbiztosává nevezték ki Budapesten . . . Egyúttal azzal is megbízták a magyar kultúra mai irányítói Károlyi Lajost, hogy Szentendrén és Budapesten művésziskolát létesítsen és egyben az egész magyar képzőművészet szellemi irányítását is ő fogja intézni Magyarországon.”²⁷

Bródy Sándor rajza Károlyi Lajosról

E szép és nagyjelentőségű megbízatás a társadalmi megújhódást régóta valló és hirdető Károlyira nézve valóban nagy megtiszteltetés lett volna. Azonban e közlés hitelességét kétségessé teszi az a tény, hogy Károlyi 1921 tavaszán még Szegeden van és kiállít. Akkor, amikor a fehér terror elől egy népbiztosnál kevésbé „kompromitáltak” is azonnal menekülnie kellett. Példa erre Hódi Géza és Gergely Sándor helyi kommunista művészek esete, akik a Tanácsköztársaság bukása után rögtön emigrálni

²⁷ Károlyi Lajos képzőművészeti népbiztos. Délm. 1919. ápr. 17.

kényszerültek. Így a Délmagyarország Károlyi ún. „népbiztosi“ kinevezésével kapcsolatos hírközlése minden bizonnyal félreértésen alapszik, melynek nem kis oka a szenzációs, felületes újságírói túlzásban keresendő.

1919 nyarán egyébként Károlyi nem itthon a Tisza partján, hanem Szentendrén tartózkodott egy Véver Oszkár nevű idősebb vegetáriánus barátjánál, miután pesti útjáról a franciák által körülfűrt Szegedre nem tudott visszatérni. Egy Szentendrén létesítendő művésziskola általa történő vezetéséről Budapesten tényleg volt szó, de az események következtében végül is erre nem került sor.²⁸

A háború utáni rendkívüli nehéz megélhetési viszonyok és nyomasztó társadalmi helyzet Károlyit is külföldre ösztönözték. Távozását megelőzően, 1921 februárjában önálló kiállítást rendezett Szegeden az Engel-féle műkereskedésben, hogy eladott képeinek árából útjának költségeit fedezze. Tárlatáról, melyen újabb tíz évi (1910–1920) munkásságának anyagából húsz válogatott festményt mutatott be, Juhász Gyula A Munka hasábjain, meleg hangú méltató sorokat írt:

„Ezek a finom alkotások egy tiszta és nemes művészi világnézet megnyilatkozásai, egy tökéletességre törekvő, a dolgok lényegét és igazságát kereső művészlélek életének vallomása. Károlyi Lajos a természet nagy, örök törvényeit keresi, tanulmányozza és fejezi ki, szinte személytelen igazsággal, minden alkotásában. A világ hangulatát adja, nem a maga személyét, mint a legtöbb művész. A törvény szól ezekből a képekből felénk, a törvény, amely a mindenség összhangját adja. Károlyi Lajos egyenlő szeretettel és megértéssel mélyed el egy őszi alkony, egy virágos váza, egy emberfej, vagy egy hársor lelkének szépségeibe és mélységeibe.

Nem tartozik ő semmiféle irányhoz, iskolához, ő a maga személyével, a maga belső látásával szemléli és ábrázolja a világot. Monumentális a kis dolgokban is, mert egyetemes. Nem akaratos, mert érzi és tudja a mindenség csodálatosan egyszerű harmóniáját, amely az ő elméjében és szívében megnyilatkozik. Alázat él benne az étellel és világgal szemben, mivel a mély titok, amely minden dolgok lényegét alkotja, nem ismeretlen előtte. Az a kollekció, amelyet most az Interieur kiállít, nem adja az egész oeuvrejét e kiváló magyar festőnek, akiben az ember és művész olyan tökéletesen egy, de Károlyi Lajosnak bármelyik alkotásában ott van az egész ember és egész művész, mert ő teljes lélekkel, tudással, hittel és őszinteséggel vállalja mindig feladatát: a természet megnyilatkozását egy művészi érzékenységen keresztül. Mi itt csak szerény figyelmeztetők vagyunk, akik ezúton is fölhívjuk a valódi művészet minden barátjának és megértőjének figyelmét Károlyi Lajos műveire, amelyek sajnos, e nehéz és művészietlen időkben olyan mostoha elbánásban részesülnek. Károlyi Lajos nyugodtan vár, mert ő bölcs, és mert övé a végtelen jövő.²⁹

Közvetlen indulása előtt, 1921 áprilisában végrendelkezett: mely szerint esetleges elhalálozása esetén valamennyi képét a szegedi múzeumnak adományozza. Először Bécsben töltött rövidebb időt, ahonnan Hollandiába szeretett volna menni, de hamar rádöbbsent, hogy az értéktelen magyar pénzből erre a hosszú útra nagyon sok kellene. Az osztrák fővárosból levelet írt Juhász Gyulának, melyben lelkesen számolt be Bécs pompás gazdagságáról:

„Kedves Juhász bácsi!

Wien, 1921. május 24.

Jó ideje itt vagyok már Wien-ben, de Vay Péter grófon kívül egy magyar ismerőssel sem találkoztam. Igaz, hogy egész napom a képtárakban vagy a szabadban töltöm. Vég-

²⁸ Malatinszky György szíves közlése.

²⁹ Juhász Gyula: Károlyi Lajos képei. A Munka, 1921. márc. 1.; Károlyi Lajos külföldre megy. Sz. N. 1921. márc. 21.

JUHÁSZ GYULA:
ÚJ VERSEK

1908—1914

TA

Károlyi Lajosnak
az igaz embernek
szerepével
Juhász Gyula

1914

TEVAN-KIADÁS BÉKÉSCSABA

Juhász Gyula dedikációja Károlyi Lajosnak

teien gyönyörűségben úszik a lelke a művészetek ily összehalmozott gazdagságán, amit igazában csak ily kifejlődött korban tud az ember méltatni. Egy 40 drb képet az olaszok visszavittek; az üres rációk fennlőgnak ugyan s egy kis fénykép sem méltatja a kép tárgyát. Én leginkább Velasquez után vágyódtam s amit hozzáfűztem, teljesítette is minden igényemet. Ami őt kiemeli a többiek közül, az a hangulatok igazsága, a fényértékek öntudata. A többiek inkább hatásra törekedtek sőt olyan lángész is mint Rubens dekoratív.

A Képzőművészeti Salon osztrák művészei érzésben nem oly erősek, mint a magyarok, de intelligenciában finomabbak.

De egy nagy élményt meg kell említenem s az: Czerezin magán képtárában Jan van Meer van Delft képe, mely meglepetés is volt mert nem tudtam róla. Ablaknál álló hollandi leányt fest egy piktor. A tárgy egyszerű, de az igazság, a tárgyilagosság soha és sehol oly nemesen, oly magasztosan meg nem jelenik.

S ami Wien-ben még leginkább meghatott az Napoleon, Beethoven, Haydn és Lenau halotti maszkja. Itt is az igazság megdöbbentő erejével. Hiába! a legcsúnyább igazság szebb nekem mint az igaztalan szépség!

Lehet, hogy új kornak kell eljönnie, hogy ezt elfogadja, de nem éppen az igazság fogja-e kényszeríteni — sőt a csúnya igazság, hogy eljöjjön.

Isten velem! Az egész családnak kérem adja át szíves üdvözlömetem, különösen k. Mamájának, kinek lényéből annyi poézis kísér útam.

Szeretettel öleli:

Károlyi Lajos³⁰

Pénzének fogytával a hollandiai útról fájdalmasan lemondva, 1922 nyarán hazajött, de nem Szegedre, hanem Székesfehérvárra, ahol Prohászka Ottokár püspök vendégeként, a főpap arcképét festette meg.³¹ Ezenkívül Prohászka László gazdag gyáros portréját készítette el. Újabb képeivel pedig még ugyanebben az évben (1922) Budapesten a KÉVE kiállításán szerepel. Az arcképek révén némi anyagiakhoz jutva újra külföldre, a neki kedves Olaszországba utazott. Firenze, Róma, Velence és több más itáliai városban megfordult. Szorgalmasan dolgozott. De nem bírta künn sokáig, hazavágyott a Tisza partjára. 1924 nyarán ért Szegedre és a Kass-szálló halljában szinte azonnal kiállította külföldön készült alkotásait. A helyi lapok mint Olaszország kék ege alatt „megszínesedett” szegedi festőt ünnepelték.³² Barátja Juhász Gyula ezúttal a neki ajánlt szép verssel hódolt művészeté előtt:

³⁰ A közölt levél a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményéből való.

³¹ Ezzel kapcsolatos Juhász Gyulához írt levele, mely a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilényi-gyűjteményéből való, így szól:

„Kedves Juhász!

Székesfehérvár, 1922. jún. 23.

Fájdalom nem mehettem ismét ki Hollandiába. Pénzünk annyira értéktelen, hogy nagyon sok kellene.

Most Prohászka Ottokár püspök úr vendége vagyok s arcképét festem.

Azt hiszem nem sokára viszontláthatom.

Addig is üdvözlöm Önt és kedves Mamáját meleg szeretettel,

híve:

Károlyi Lajos³²

³² Lengyel Vilma: Károlyi Lajos képkiállítása. Szeged, 1924. jún. 8.

*Az életünk rövid, de a művészet
Örökebb, mint a földek és egek,
Mi elmegyünk, de a jövő kódébe
Lelkünk világa fényeket vetett.
A mi országunk nem való közétek,
Ti balga dúsak, kontár emberek.
És mégis mi vagyunk az igaz élet,
Az ősi és új s bár a szép ma vétek,
Bennünk van csak bocsánat bűnötökre:
Mi múltó üdvöt váltottunk örökre!*

(Juhász Gyula: Károlyi Lajoshoz)³³

A költő előrelátásával Juhász Gyula mintha sejtette volna Károlyi közeli halálát. Ez érződik ki verséből is. Az igazságot és szépséget kereső festőnek csakugyan nem volt maradása, a „balga dúsak, kontár emberek“ között, akiknek korában a szép vétek volt. 1926-ban, egyik utolsó cikkében, a Horthy-rendszert ostromozza, mely embertelenségével megfertőzi a művészt, és a művészetet öncélúvá változtatva elszakítja a dolgozó tömegektől.

„Megszűnt az erkölcs — írja Károlyi —, mint az egységben való viszonyok köteléke, s mindenki önmagáért él nagyon is individualista módon. Művésznyelven a rész lett hangsúlyozva az egység rovására. Leprofanizálódott a világ, látszat foglalta el a helyét a lényegnek, érzékiség az önfegyelmzésnek, gyűlölet a szeretetnek, kapzsiság az adakozásnak, iszákosság a mértékletességnek. A létért való küzdelem s a machiavellizmus lett az irányelvünk. Pénz lett az úr s a kegyetlenség: hatalom... Ez a lelki bázis lett szülője a modern művészetnek. Az egyéniség kultusza, a művészi önzés úrrá lett a művészetben is, létrehozta az individualista művészetet. Mint az önző megfélelkezik a morál törvényéről, mely őt az »egész«-nek alárendeli, úgy az individualista művész is túlzott alanyiségében megfélelkezik az objektív világtörvényeiről, s felelőtlenül tárja elénk egyénisége összes csodabogarait.“³⁴

A szegedi gyökerű Károlyi keserűségében most először határozza el, hogy felköltözik Budapestre és ott próbál „élni“. Elviselhetetlenné vált magányát egy tiszta lelkű fiatal szegedi lánnyal — az ezidőtájt megismert 17 éves Molnár Ilonkával — osztotta meg, akit 1926 februárjában elvett feleségül. Ugyanebben az évben mégegyszer és utoljára, bemutatta képeit a szegedi közönségnek, — majd 1927 legelején már halálos betegen, a budapesti Rókus-kórházban feküdt. Nem is magát, hanem gyermekien fiatal asszonykáját féltve a nélkülözéstől, innen küldte segélykérő levelét szegedi barátjához, Juhász Gyulához.

„Kedves Gyula!

Bpest, 1927. márc. 7.

Veszélyes vesekő-operációval benn fekszem a Rókus-kórház, Urológiai sebészet osztályán. II. em. 51. ajtó 21. ágy.

Nagyon kérem, — tekintve, hogy már dec. óta ágyban fekszem, — szegedi barátainkkal együtt egy társadalmi segély-akciónak megindítását.

Baráti szeretettel:

Károlyi Lajos
festőművész³⁵

³³ Juhász Gyula: Összes versei. Bp. 1959. 666.

³⁴ Károlyi Lajos: Néhány szó a művészetéről. Délm. 1926. júl. 4.

³⁵ A közölt levél a Szegedi Irodalomtörténeti Intézet Kilenyi-gyűjteményéből való.

A. M. E. nevében 54.9.
 Szültte városából jött
 A magyar Fiesole ^{ahitát}
 Bents Angeli ^{ahitát} ^{szíj} ^{ja}
 e föld lelke él képeid
 e föld virága, művészed
 a magyar ^{szíj} ^{ja} képek Toupe
 Mihály, finom, szelid, bensőság
 képekét festetted le is.
 az őskertbe, megtersz
 az akácok nyarfák a virágok
 Pictorignotus ^{szíj} ^{ja} képe, mert minden
 a lelke él, halál ^{szíj} ^{ja}
 Művészed, mint az életed legyen
 Aludj, Pápa, Székely, Csönved!

Találkozásaim Károlyi
 Károlyi Fiesole ^{szíj} ^{ja}
 idején ^{szíj} ^{ja}
 aki az élet ^{szíj} ^{ja} megjelte
 A szent ember, aki a vita ^{szíj} ^{ja}
 A példaadó ember.
 A világ világossága véka alatt?
 A szent kép a kertben.
 Az igazság a fő mindenben!
 Petőfivel társalog este.
 A világháború forgatógépében.
 A ^{szíj} ^{ja} belső ^{szíj} ^{ja} után, a mentembe
 Róma Szentor ^{szíj} ^{ja} ^{szíj} ^{ja}
 a munka, tisztelése és joga,
 A karakter és a hírség.
 Baudelaire és Ady – Boldogok akik
 sírnak.
 Nem nekiván ^{szíj} ^{ja} az emlékre,
 de a világnak, a példára, a kultúrának
 reá. Marcképe a falamon!

Juhász Gyula Károlyi L. temetésén mondott beszédének vázlatja

Juhász Gyula Károlyi ravatala előtt búcsúztatja a festőt

Sajnos a megérkezett küldemények sem segítettek már a sokat szenvedett festőn: 1927. március 17-én, budapesti kórházi ágyán úgy halt meg, mint ismeretlen vándor az élet országútján. Felesége – aki még ma is él –, egy katolikus szociális rendbe lépett és férje utolsó kívánságát teljesítve, összes képeit, a szegedi múzeumnak adományozta.³⁶

Az akkori helyi hatóság példátlan megnemértést tanúsított a kiváló szegedi művésszel szemben. Nevetségesen csekély értékű kétszázezer koronát és a következő táviratot küldték fel Budapestre:

„Székesfehérváros Tanácsának!

A Rókus-kórházban elhalt szegedi illetőségű Károlyi Lajos festőművész részére kérek Szeged város költségére szegényjogos temetést engedélyezni.

Somogyi
Szeged polgármestere³⁷

E szégyenteljes intézkedés ellen a festő itteni barátai: Móra Ferenc, Eidus Bentian, Tardos Taussig Ármin és Lengyel Vilma, de legfőképpen maga Juhász Gyula szólalt fel, aki a Délmagyarország vezércikkében tiltakozott e gyalázatos terv ellen: „Tekintetes tanács – írta többek között Juhász Gyula –, hol lesznek önök már akkor, amikor Károlyi Lajos tiszta, nemes és egyedülálló művészetének áhítattal áldoz az egész magyar kultúrvilág hátlája és elismerése!”³⁸ Közbenjárásukra Károlyi holttestét hazahozták szülővárosába, Szegedre és a múzeum előtt adták meg neki a végtisztességet. Temetőbevivő utolsó útjára, a Munkásdalárda gyászdallal, húséges barátja, Juhász Gyula pedig ravatala előtt az alábbi költői szavakkal búcsúztatta:

„Megdicsőült mester, Károlyi Lajos, a Te koporsódnál nem az elmúlás fuvalmát érzem, hanem az örökkévalóság lehetőségét.

— Hol van halál, a te fullánkod és diadalmad ó koporsó? Úgy állunk itt körül, tanítványok és hívek, barátok és tisztelők, mint Gotam Buddhát állották körül, a Magasztosat, a Megvilágosítottat, aki legyőzte az életet és meghaladta a halált!

— Mélyen hiszem, hogy a Te tiszta és boldog szellemed, ma már az isteni magasságban lebeg fölöttünk és ebben a koporsóban a földből vétetett test pihen csak, amely az örök törvény szerint ismét porrá lesz, hogy gyönyörű rózsákat teremjen egy új kikeletben és új heradásban.

— »Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes!»

— Ezt az evangéliumi parancsot teljesítetted be egész áldott életed során, a művészet és a szenvedés lajtorjáján haladva mindig magasabbra, és mi, köszönjük Neked a nagy vigasztalást, hogy Téged látva, egy tökéletes emberi jellem és erkölcs nagyságában és szépségében gyönyörködhettünk.

— Mint kedves költőd mondja: Az örök szépséget magát saját szemekkel láttad. Még egy nagy tanítást hagytál ránk: a munka szent. Alkotó munkás voltál, ki a jövőnek dolgozik, kinek vetése érik, ha sírja fölött lesz is csak aratása. Mi itt megfogadjuk, hogy emberi és művészi értékeidet megmutatjuk a világnak és életed koronáját, az igazság szellemét igyekszünk diadalra vinni!³⁹

³⁶ Károlyi Lajos festőművész a szegedi múzeumnak hagyományozta összes képeit. A külföldre távozó művész végrendelete. Szeged, 1921. ápr. 23.

³⁷ Meghalt Károlyi Lajos. Délm. 1927. márc. 18.

³⁸ Juhász Gyula: Szegényjogú temetés. Délm. 1927. márc. 18. — Örökség, Bp. 1958. I. 305—307.

³⁹ Eltemették Károlyi Lajost. Délm. 1927. márc. 22. — Juhász Gyula Károlyi ravatala előtt mondott búcsúbeszédének kézirat-vázlatát, a Móra Ferenc Múzeum irodalmi gyűjteménye őrzi.

Juhász Gyula Károlyit búcsúztató szavai óta 30 évnek kellett eltelnie, hogy a kiváló szegedi festő méltó elismerést kapva, elfoglalhassa helyét az öt megillető haladó magyar alföldi mesterek sorában. Ez idő alatt a régi világból új világ támadott. Az a kor jött el, s fújta le Károlyi nevére a feledés porát, melynek eszméit a festő is magáévá tette, de megvalósítását kívárni már nem tudta. A szegedi Móra Ferenc Múzeum 1957 őszén csak azzal a lelkes társadalmi összefogással volt képes megrendezni Károlyi Lajos nagy érdeklődést kiváltott emlékkiállítását, mely a Tisza-parti város közönségének a művész iránt való megbecsüléséből fakadt. Számos képet gyűjtött össze magánosoktól a múzeum, hogy ezeket az általa őrzött Károlyi-hagyatékkal együtt bemutathassa Szeged dolgozóinak, akik előtt teljes értékében és szépségében először tárulkozott fel az eddig homályban levő festő maradandó életműve.

Aki Károlyi Lajos kiforrott művészetű oeuvre-jét vizsgálhatja, tapasztalhatja: itt egy olyan festőről van szó, akinek alkotásaiban nincs dráma és szenvedély, mint Tornyai-nál; de nincs fiatalos paraszti derű sem, mint Nyilasynál. Nála nehezen szerzett, tartós, mély emberi boldogság, kiegyensúlyozott lelki harmónia van. Képeiben a Hollósy-iskola tanulságai a „finom naturalizmus” formájában nyilvánulnak meg. A halk, nemes formai hang, a tartózkodóan tompa színek, a tartalmat hordozó, a kifejezés egyszerűségére törekvő, levegős, világos ábrázolás: ezek azok a jellemvonások, amelyek valamennyi alkotásán dominálnak.

Művészetében nincsenek úgynevezett „nagy és kimagasló alkotások”. Pikturájának fejlődését a valóság szakadatlan tanulmányozása és a fokozatos érzelmi elmélyülés határozzák meg. „Ezért – mint méltatója Kun József mondja – egyik tanulmányában az első friss benyomás visszaadására törekszik, a másodikban a karakter hű megfigyelésére szorítkozik, a harmadikban a mozdulat és a mozgás⁴⁰ érdekli, majd pedig minden impresszió nélkül, önmagából merít.”

Míg Nyilasy Tápé színdús viseletű népének festője, szinte kizárólag a szabadban, a kék ég alatt hozta létre képeit; addig a filozófikus elméjű Károlyi Lajos, alsóvárosi kis szobája meghitt csendjében készítette tükörből festett önarcképeinek hosszú sorát, melyekről egy vékony, sápadtarcú, szakállas ember néz ránk beszédes szájjal, értelmes, szelíd tekintettel. Kévszám művész festett önmagáról annyi képmást, mint Károlyi. Ebben a vonatkozásban ő és Nagy Balogh János volt a legeredményesebb. Százakra menő önarcképein a maga belső világából a külső világba tekintő embert látjuk, aki az élet örömeiről való tudatos lemondásban vélte megtalálni lelkének nyugalalmát, szellemének gazdagodását. Általában csak fejeket festett, mert csak az arc, a lélek tükré érdekelt, melyben egész énjét kifejezte. „Az ember önmagának a legjobb modellje, önmagát ismeri legkevésbé, ezért foglalkozom oly sokat önarcképpemmel”⁴¹ – mondotta egy alkalommal. Saját magát ábrázoló művein kívül nagyszámú portréi és „Jellemtanulmányai” is igazolják, hogy a realista emberábrázolás Károlyi festészetének egyik legsajátosabb értéke.

De ő is sokszor otthagya Róka utcai kis „műtermét”, melynek berendezése csak a legszükségesebbekből állt, s bő gallérját magára terítve, gyakran kereste fel Újszeged jólevegőjű parkjait, a hepe-hupás árterű Tisza-partot, vagy a régi Szeged ódonhangulatú, árvízeltölti utcácskáit, hogy sajátos szépségüket lírai színekkel megörökítse. Így aztán nemcsak az önarcképek, hanem a tavasszal rügyező gyümölcskertek, a lány borulatú őszi délutánok, az alkonyi fénybe burkolt csöndes szegedi utcák, s a bársonyos

⁴⁰ Kun József: Károlyi Lajos. Szeged és Vidéke, 1910. dec. 17.

⁴¹ Károlyi Lajosról. Színház és Társaság (Szeged), 1924. márc. 10.

szírmú halványsárga rózsák festő-költője is volt Károlyi. Szabadon vett példával élve, ha a nagybányai festészet virágzó, érett asszonyhoz, úgy az ő piktúrája szemérmes, szűz leányhoz hasonlatos.

A virágokat, a természetnek e csodálatosan megragadó hatású ékszerreit, annyira szerette és megértette ez a viráglelkű festő, hogy szinte egygé vált velük. Gyöngéd-ségének leghűbb kifejezői lettek azok a csendéletek, melyeken néhány szál rózsát ábrázolva szívhez szóló egyszerűséggel számtalanszor megfestett. A virágok nyelvén példázta egyszer a művészet egységét is, melyet költői módon így mesélt el:

„Egy kertben a hajnali órákban, mikor a virágok is ébrednek, egy piros rózsza, egy sárga liliom és egy kéknefelejt összeszólalkoztak azon, vajjon melyikük színét viseli közös anyjuk, a nap.

A rózsza azt mondta: a pirosat, mert ő csak úgy látta, úgy ismeri. De a többi is a maga színének akarta e kiűntetést kivívni, csak a szerény harmat, mely szűzies kelyhekben reszketett, volt szótlán; tudta, hogy egyiküknek sincs igazuk, érezte, hogy az ő napjuk se nem sárga, se nem piros, se nem kék; hanem csodás egysége a színeknek, melytől az ő kis lénye megreszketett s én, ki ott álltam mellettük s lelkem úszott e színekben, fényben, illatban, aki a szívárvány-színes harmat szótlanságát megértettem, tudtam, hogy együtt mindegyiküknek igazuk volt, de külön egyiküknek se; s hogy külön igazuk nem is lehet, mert mindegyikük csak annyit fejezhet ki e csodás egység lényegéből, amennyit belőle fel tud fogni.“⁴²

Károlyi azonban nemcsak a virágokat és önmagát ábrázolta legtöbbször és legszívesebben, nemcsak a helyi táj megejtő szépségét fedezte fel, de megtalálta benne az embert is, a nyomorgót, a szenvedőt, az elnyomottat. Mélyreható erejű alkotása, a nála szokatlanul nagyméretű, több változatban megfestett „Koldúsasszonyok“ és az elmélyült szociális érzését tanúsító „Csavargók“ című képei is ezt bizonyítják. Jóllehet műveinek nagyrésze kissé elégikus hangulatú, melyek a festő magárahagyatottságából magyarázhatók, de gyengéd színei és formái egy tisztultabb világ reménykeltő kifejezői voltak, mely a megvalósult jövő felé mutattak. „Olyan ő nekünk szegedieknek – írja egy helyi festőtársa –, mint egy régi családi ékszer, amelyet sokáig nem hordtunk, de jön egy időszak, melynek fényében ráismerünk a régi ékszer rejtett szépségeire s az egészen korszerűvé válik.“⁴³

S mindez most megtörtént. Életműve azt bizonyítja, hogy kiemelkedő egyénisége volt Szeged gazdag múltú képzőművészetének. Kortársai közül több helyi festő munkásságára hatott, de a ma élő szegedi művészek is megbecsüléssel ápolják és használják fel gazdag örökséget jelentő hagyományait. Károlyi neve és alkotásai érdemtelenül kevésbé ismert és méltatott, de válogatott műveiben kifejezésre jutó értékei kétségtelesen az alföldi mesterek, a drámai erejű Tornyai János és Koszta József mellett, a lírikus Endre Béla sorába utalják őt.

A „feltámadott“ Károlyi Lajos halhatatlanságát nemcsak emberi és művészi értékei biztosítják, hanem „lelki testvérenek“, Juhász Gyulának róla írott K. L. című gyönyörű verse⁴⁴ is ezt hirdeti.

*Egy megdicsőült művész derűs arca
Szobám faláról szembe néz velem.
Alvás előtt és ébredés után is
Ölelkezik vele tekintetem.*

⁴² Károlyi Lajos: *A művészetről. Magyar Génusz, 1900. 678—681.*

⁴³ Dorogi Imre: *Emlékezés Károlyi Lajosra. Tiszatáj, 1947. május 62—63.*

⁴⁴ Juhász Gyula: *Összes versei. Bp. 1959. 807—808.*

Ó mosolyog, ha szomorú a lelkem
És mosolyog, ha örvend a szívem
És fényben, árnyban, őszben és tavaszban
Csak mosolyog, némán és szeliden.

Fejem deres lesz, szemem fénye elbuny,
Kijosztanak a gondok, a napok,
Elhagynak a remények és barátok,
Ő híven őriz, arca rám ragyog.

Egy másik életből mosolyog immár,
Mint aki győzött s kinek titka van,
De itt hiába mondaná nekem meg,
Majd egyszer érte elmegyek magam.

Szelesi Zoltán

Itt mondok köszönetet Zádor Annának, Malatinszky Györgynek és Péter Lászlónak, valamint mindazoknak, akik Károlyi Lajosról szóló munkámban segítségemre voltak. A fényképeket Molnár László készítette.

IRODALOM

- 1899:** Szeged művészeti díjának nyertese. Sz. H. 1899. febr. 17.
- 1900:** Károlyi Lajos: *A művészetről. Magyar Génius, 1900. 678—861. l.*
Festőművész iskola Szegeden. Sz. N. 1900. szept. 5. és nov. 11.
Festőiskola Szegeden. Sz. H. 1900. nov. 11.
- 1901:** A szegedi tavaszi tárlat. Sz. H. 1901. márc. 30.
A Képzőművészeti Egyesület képsorsolása. Sz. H. 1901. ápr. 23.
A Jézusképű festő. Sz. H. 1901. aug. 13.
- 1903:** A tavaszi tárlat. Sz. H. 1903. jan. 18. és márc. 27.
Képsorsolás és közgyűlés. Sz. H. 1903. ápr. 21.
- 1904:** [Kovács János] k. j.: Tavaszi Tárlat. Sz. H. 1904. márc. 28.
- 1905:** A szegedi tárlat. Sz. H. 1905. ápr. 7.
- 1906:** A képzőművészeti egyesület képsorsolása. Sz. H. ápr. 15.
- 1907:** Kun J.: A szegedi tárlat. Sz. H. 1907. márc. 24.
- 1908:** Károlyi Lajos: *Erő, élet, művészet. — Kézai Simon és Kuzskó Dezső: Karácsonyi Könyv, Szeged. 1908. 48—55.*
- 1909:** Kézai Simon: Károlyi Lajos szegedi festő látogatása Tolsztojnál. Sz. H. 1909. szept. 26.
Kézai Simon: Szegedi művészek. Sz. H. 1909. okt. 6. és okt. 7.; Szegedi festő utazásai. Sz. H. 1909. okt. 13.
A szegedi művésztelep. Kollektív kiállítás készül Szegeden. Sz. H. 1909. okt. 19.
- 1910:** Szalay János: A tavaszi képkiallítás. Sz. H. 1910. ápr. 10.
Kézai Simon: Szegedi festő Tolsztojnál. Délm. 1910. nov. 17.
Károlyi Lajos *gyűjteményes kiállításának katalógusa, Szeged. 1910.*
Kun József: Károlyi Lajos. Szeged és Vidéke. 1910. dec. 17.
Catullus: Károlyi Lajos. Sz. N. 1910. dec. 18.
A Károlyi-kiállítás megnyitása. Sz. N. 1910. dec. 18.
Szalay János: *Impressio nélkül (Károlyi Lajos képkiallítása). Délm. 1910. dec. 18.*
Károlyi Lajos: *Mire törekszem. — K. L. gyűjt. kiáll. katalógusa. Szeged. 1910. 3—8.; Délm. 1910. dec. 20.*

- Szentiványi Gyula: Károlyi Lajos. Sz. H. 1910. dec. 18.
 Károlyi Lajos képkiallítás. Sz. H. 1910. dec. 20.
 Szöri József: Károlyi Lajos kiállítása. Délm. 1910. dec. 25.
 Károlyi Lajos festő (Szeged kis lexikona). Délm. 1910. dec. 25.
Károlyi Lajos: Tolstoj. Délm. 1910. dec. 25.
- 1911:** A képzőművészeti egyesület gyűlése. Sz. H. 1911. jan. 29.
 Károlyi Lajos kiállítása. Művészet, 1911. 42. sz.
 Barabás Béla: A szegedi növényevő kolónia. Sz. H. 1911. okt. 22.
- 1912:** Újabb hírek a képzőművészeti egyesületből. Délm. 1912. ápr. 30.
 Szalay János: Jegyzések Károlyi Lajos pikturája és az egyetemes művészet körül. Délm. 1912. máj. 19.
 Bródy Sándor: Pesti kis tükör. Az Ujság, 1912. ápr. 28.
- 1913:** Kun József: Károlyi Lajos. Művészet, 1913. 144—146.
 Új képzőművészeti alakulás. Délm. 1913. máj. 14.
 Amikor a szegedi tanács művészetet pártol. Délm. 1913. dec. 10. —
 Szalay János: Jajkiállítás a művészet elátkozott városában. Délm. 1913. dec. 23.
- 1914:** Domokos László (d): Séta a tárlaton. Délm. 1914. máj. 10.
- 1918:** Conrad Gyula, Károlyi Lajos, Lénárd Imre és Wagner Géza gyűjteményeiből rendezett Csoportkiállítás Katalógusa. Nemzeti Szalón, Bp. 1918. szept. 8—10.
 Károlyi Lajos sikere a fővárosi sajtóban. Sz. N. 1918. szept. 19.
 Nagy Andor: Pesti levél szegediekről. Sz. N. 1918. szept. 22.
- 1919:** Eidus Bentian: Az igazi művész. — Eidus Bentian: Munka után. Szeged, 1919. 41—43.
 Károlyi Lajos képzőművészeti népbiztos. Délm. 1919. ápr. 17.
 Szegedi Képző- és Iparművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Szeged, 1919. május. Katalógus.
 Juhász Gyula: Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában. Délm. 1919. máj. 18.
- 1920:** Látogatások a szegedi kultúra tényezőinél. Szeged. 1920. okt. 3.
 Szegedi képzőművészek kiállítása a Kultúrpalotában. Szeged, 1920. december. Katalógus.
- 1921:** Juhász Gyula: Károlyi Lajos képei. A Munka, 1921. márc. 1.; Sz. N. 1921. márc. 21.
 Károlyi Lajos festőművész a szegedi múzeumnak hagyományozta összes képeit. A külföldre távozó művész végrendelete. Szeged. 1921. ápr. 23.
 Margó (Károlyi L.), Szeged. 1921. máj. 1.
- 1922:** Két kiállítás. Az Est, 1922. febr. 19.
 Terescsényi György: Károlyi Lajos. Magyar Jövendő, 1922. 1. sz. 46—50.
- 1924:** Károlyi Lajosról. Színház és Társaság (Szeged), 1924. márc. 10.
 [Tardos Taussig Ármin] T. T. Á.: Szemelvények Károlyi Lajos kátéjából. Szeged. 1924. máj. 15.
 Tóth István Jenő: Károlyi Lajos művészete. Friss Hírek, 1924. jún.
 Lengyel Vilma: Károlyi Lajos képkiallítása. Szeged. 1924. jún. 8.
 Juhász Gyula: Károlyi Lajosnak (vers), Szeged. 1924. jún. 8.
- 1926:** Lengyel Vilma: Károlyi Lajos képkiallítása. Délm. 1926. jún. 29.
Károlyi Lajos: Néhány szó a művészetről. Délm. 1926. júl. 4.
- 1927:** Károlyi Lajos nagybeteg. Délm. 1927. márc. 11.
 Meghalt Károlyi Lajos. Délm. 1927. márc. 18.
 [Juhász Gyula:] Szegényjogú temetés. Délm. 1927. márc. 18.
 Lengyel Vilma: Vasárnap délelőtt 11 órakor temetik Károlyi Lajost a múzeum előtt. Délm. 1927. márc. 19.
 Eltemették Károlyi Lajost. Délm. 1927. márc. 22.

- Károlyi Lajos özvegye kolostorba vonul és férjének összes képeit a városnak ajándékozta. Délm. 1927. márc. 23.
- Juhász Gyula: Károlyi Lajos. Széphalom, 1927. 1. évf. 7—9. sz. 305—306.
- Lyka Károly: Károlyi Lajos. Művészet, 1927. III. évf. 4. sz. 235.
- Móra Ferenc látogatása a városházán a püspök portréja és Károlyi Lajos hagyatéka ügyében. Délm. 1927. aug. 10.
- Kontraszty Dezső: Károlyi Lajos emlékezete. Délm. 1927. okt. 30.
- Kontraszty Dezső: Nyílt levél a szegediekhez. Délm. 1927. nov. 1.
- 1928:** Czibula Antal: A nagy diktátor, Szeged. 1928. 169—199.
A Képzőművészeti Társulat határozatképtelen. Délm. 1928. jan. 15.
- 1929:** Prohászka Ottokár: Soliloquia. Bp. 1929. 81. és 96—97.
Földi Mihály: Prohászka és naplója: Soliloquia. Nyugat, 1929. XXII. évf. 22—23. sz. 598.
- 1930:** Heller Ödön, Károlyi Lajos, Szöri József emlékkiállítás. Délm. 1930. szept. 28.
Heller Ödön, Károlyi Lajos, Szöri József emlékkiállítás. Katalógus, Szeged. 1930. szept. A Munkácsy-céh és a Szegedi Fészek-klub reprezentatív képzőművészeti kiállítása. Délm. 1930. okt. 19.
- 1934:** Tóth István Jenő: Ki jogosult Károlyi Lajos hagyatékának értékesítésére? Sz. N. 1934. máj. 23.
- 1935:** Éber László: Művészeti Lexikon. Bp. 1935. I. 530.
- 1936:** Tardos Taussig Ármin meghalt. Délm. 1936. febr. 26.
- 1937:** Elkészítik Károlyi Lajos síremlékét. Délm. 1937. nov. 4.
- 1938:** Eltűnt Károlyi Lajos sírja. Délm. 1938. szept. 11.
- 1940:** Vér György: Károlyi Lajos a szentéletű festő. Délm. 1940. jún. 29. — Károlyi emlékkiállítás sikere. Délm. 1940. júl. 2.
[Dinnyés Ferenc] D. F.: Károlyi Lajos művészete. Délm. 1940. júl. 3.
- 1941:** Juhász Gyula: A halhatatlan. — Paku Imre: Juhász Gyula összes versei. Szeged, 1941. 284.
- 1943:** Virág nyílik a hervadó őszirózsák festőjének sírján. Délm. 1943. júl. 4.
- 1947:** Dorogi Imre: Emlékezés Károlyi Lajosra. Tiszatáj, 1947. május. 62—63.
- 1953:** Lyka Károly: Festészeti életünk a milleniumtól az első világháborúig. Bp. 1953. 105.
Bényi László: Rudnay Gyula. — Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve. Bp. 1953. 459—460.
Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveleiből. — Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve. Bp. 1953. 623. és 626.
Múzeumi-képtár (rövid vezető), Szeged, 1953.
- 1954:** Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp. 1954. 313—314.
Szelesi Zoltán: Károlyi Lajosról. — MSZT Mozgalom, 1954. febr.
Szelesi Zoltán: Szeged festő-poétája, Károlyi Lajos. Délm. 1954. júl. 15.
Szelesi Zoltán: Szeged felszabadult képzőművészetéről. Tiszatáj, 1954. okt.
- 1955:** Péter László: Eidus Bentian. Délm. 1955. jan. 16.
Szelesi Zoltán: Két szegedi festő: Károlyi Lajos és Nyilasy Sándor. Tiszatáj, 1955. febr. 43—50.
Kiállítás Hódi Géza festőművész oroszországi műveiből. Katalógus. 1955. jún.
Szelesi Zoltán: Kiállítás Hódi Géza oroszországi műveiből. Délm. 1955. jún. 14.
Péter László: Juhász Gyula a képzőművészetéről. Szabad Művészet, 1955. augusztus.
Múzeumi-képtár (rövid vezető), Szeged. 1955.
- 1956:** Lyka Károly: Festészetünk a két világháború között. Bp. 1956. 99—100.
Bodnár Éva: Tornyai János. Bp. 1956. 44.

- 1957:** Károlyi Lajos-emlékkiállítás katalógusa, Szeged. 1957. október.
 Szelesi Zoltán: Juhász Gyula Károlyi Lajosról. Tiszatáj, 1957. okt.
 Szelesi Zoltán: Károlyi Lajos. Délm. 1957. okt. 23.
 Ma Károlyi Lajos-emlékest a szegedi képtárban. Délm. 1957. okt. 24.
 Károlyi Lajos-emlékest. Délm. 1957. okt. 26.
 Képzőművészeti figyelő — Tiszatáj, 1957. nov.
 Szelesi Zoltán: Adatok Szeged XIX. századi képzőművészetéhez. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1957. Szeged, 1957. 202—213.
 Károlyi Lajos-emlékkiállítás nyílik Vásárhelyen. Csongrád megyei Hírlap, 1957. nov. 23.
 Károlyi Lajos emlékkiállítás Hódmezővásárhelyen. Csongrád megyei Hírlap, 1957. nov. 26.
- 1958:** Juhász Gyula: Örökség, Bp. 1958. I. 305—307.
 Szelesi Zoltán: Szeged új képzőművészete. Tiszatáj, 1958. nov.
 Szegedi képzőművészek retrospektív kiállítása 1945—1958. Katalógus. Szeged, 1958.
 Károlyi Lajosról hangzik el előadás a TIT makói klubjában. Csongrád megyei Hírlap, 1958. dec. 11.
- 1959:** [Lőkös Zoltán] (l. z.): A tiszai táj ihletett festője. Délm. 1929. máj. 20.
 Nyári Tárlat. Délm. 1959. júl. 24.
 Csongrád megyei Képzőművészeti Kiállítás. Katalógus. Szeged. 1959. 5.
 Az Alföld a festészetben. Katalógus. Bp. 1959. 22.
 Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete a Tanácsköztársaság idején. — Tanácsköztársaság Csongrád megyében. Hmvhely. 1959. 157—168.
 Szelesi Zoltán. Vásárhelyi művészet 1958-ban. — Csongrád megyei Tanulmányok. Hmvhely. 1959. 1. sz. 43—44, 46.
 Szelesi Zoltán: Juhász Gyula és Károlyi Lajos (megjelenik a kiadás alatt levő Juhász Gyula Emlékkönyvben. — Paku Imre szerk.)

LAJOS KÁROLYI

(1877—1927)

(*Auszug*)

Lajos Károlyi gehört zu denjenigen Gestalten der neueren ungarischen Malerei, deren Leben am eigenartigsten war. Er wurde am 16. Juli 1877 geboren. Sein Vater war ein tüchtiger Schuster (Tschismenmacher) der Stadt. Er starb an einer Erkältungskrankheit, die er sich während des Szegeder Hochwassers (1879) zugezogen hatte. Die Mutter Marie Malatinszky, heiratete noch einmal, aber auch sie ist bald darauf hingschieden. Der früh verwaiste Knabe wurde anfangs von seinem Stiefvater Mátyás Martinovics, der Forstbeamter war, erzogen, dann von seinem dreizehnten Lebensjahr angefangen von seinem Onkel, dem Szegeder Gastwirt, György Malatinszky. Nach der Erwerbung des Abiturs in dem städtischen Gymnasium der Piaristen (1895) reiste er nach München, um sich dort zum Kunstmaler auszubilden. Doch sagte die von dem Leben abgesonderte, trockene Unterrichtsmethode dem poetisch eingestellten jungen Mann, der ein Naturliebhaber war, durchaus nicht zu. Enttäuscht kehrte er heim in die Wälder an der Draumündung, zu seinem Stiefvater mit dem Vorhaben, den Beruf zu ändern und Förster zu werden. Doch hat er in der seelenheilenden Umgebung der reichen Schatten spendenden alten Bäume seine Arbeitslust recht bald wiedererlangt und die Sehnsucht nach der Kunst flammte in ihm wieder auf.

Im Herbst des Jahres 1896 reiste er nach Rom, um dort die italienischen Grossmeister zu studieren. In der „ewigen Stadt“, wo er für den Bischof Fraknói Kopien verfertigte, verbrachte er mehr als ein Jahr, obgleich er sich von seinem Arbeitskreis nicht befriedigt fühlte. Am Ende des Jahres 1897 reiste er wiederum nach München, um sich in der dortigen, später Nagybányaer Freischule Simon Hollósys weiterzubilden. Hier machte sich Károlyi nicht nur das von Réti in Worte gefasste Programm dieser Bewegung („Die einfachste Quelle jedes Schön und Wahren ist die Natur“) zu eigen, sondern befasste sich eingehend auch mit sozialen und religionsethischen Fragen. Mit Leidenschaft vertiefte er sich in das Studium der Lebensphilosophie Tolstojs, was in zuletzt aneiferte, dass er im Herbst 1899 zu ihm pilgerte. Sein mühevoller Weg bedeutete aber für ihn jedoch weniger als er es erwartet hatte, und so kehrte er aus Jasnaja-Poljana, dem Heim des grossen russischen Schriftstellers, enttäuscht nach Hause zurück. Eine gute Zeit lang nahm er keinen Pinsel in die Hand, er dachte nämlich, dass er seine Seelenruhe nur durch schwere körperliche Arbeit zurückerlangen könnte. Deswegen verdingte er sich als Tischler zu einem Vetter nach Makó. Nahezu ein Jahr verbracht er in diesem Gewerbe, während dessen er das seelische Gleichgewicht tatsächlich zurückgewann. In der ruhigen Atmosphäre einer Kleinstadt, an der Hobelbank überkam ihn allmählich wiederum die Lust zur Kunst. Damit begann die Entwicklung seiner eigenartigen Malerei. Abgesehen von kurzen ausländischen und Budapestrer Aufenthalten blieb Károlyi bis zum Ende seines Lebens treu zu jener Umgebung zu deren gefühlvollem Maler-Lyriker er während eines Vierteljahrhunderts wurde und als solcher mit dem Szegeder Dichter Juhász Gyula verglichen werden kann.

Die Bilder dieses ausserordentlich gebildeten Malers, dessen Inneres uns auch der sanftmütige Blick verrät, sind voll von Stimmungen, den Widerspiegelungen einer empfindsamen Seele. Das zeigen uns seine Schöpfungen: die „Ujszegeder Teilansicht“, die uns eine hinreissende Gruppe bildet von mit Vögeln bevölkerten alten Platanen und blühenden Rosenhainen, das von reichem Laub beschattete „Gartenhaus“ mit seinem Plankenzaun, die „Winterstimmung“: kotige Strasse von laublosen Baumreihen eingefasst, dann der schon tausendmal gemalte, mit edlem Geschmack zusammengelegte Tischschmuck der „Rosen“ oder der in der Abendstille entstandene „Sonnenuntergang auf der Theiss“. Mit ähnlichen Titeln hat er diese Themen öfter bearbeitet. Ausser seinen in die hunderte gehenden Selbstbildnissen können uns auch seine Portäts, seine Studienköpfe bezeugen, dass die realistische Menschendarstellung zu den eigenartigsten Werten der Malerei Károlyis gehört. Die manchmal etwas trübsinnige Stimmung seiner Bilder stammt aus der drückenden Einsamkeit und aus der öden Vergangenheit, in seiner Malerei ertönen doch die reinsten menschlichen Gefühle: die Liebe zur sich entfaltenden Natur, zu der uns umgebenden Landschaft, zur Vaterstadt und zu dem arbeitenden Volk.

Der in mönchischer Einsamkeit lebende Vegetarianer, Lajos Károlyi, nahm an den Ausstellungen des hiesigen „Vereins der bildenden Künste“, nachdem er sich in Szeged niedergelassen hatte, Jahre hindurch regelmässig teil. Am Anfang des Jahrhunderts eröffnete er eine Malerschule und lange Jahre hindurch beschäftigte er sich mit guten Ergebnissen auch mit der Bildung der Szegeder Künstlerjugend. Seine erste grossangelgte Ausstellung veranstaltete er 1910 in dem hiesigen Museum, im Herbst 1918 stellte er sich in dem Budapestner Nemzeti Szalon vor, mit schönem Erfolg. Der aufgetauchte talentvolle Maler aus der Provinz wurde hiernach gerne als Mitglied in den Verein für bildende Kunst und Kunstgewerbe (KÉVE) aufgenommen. Das Museum für schöne Künste (Szépművészeti Muzeum) hat sogar mehrere von seinen Schöpfungen käuflich erworben.

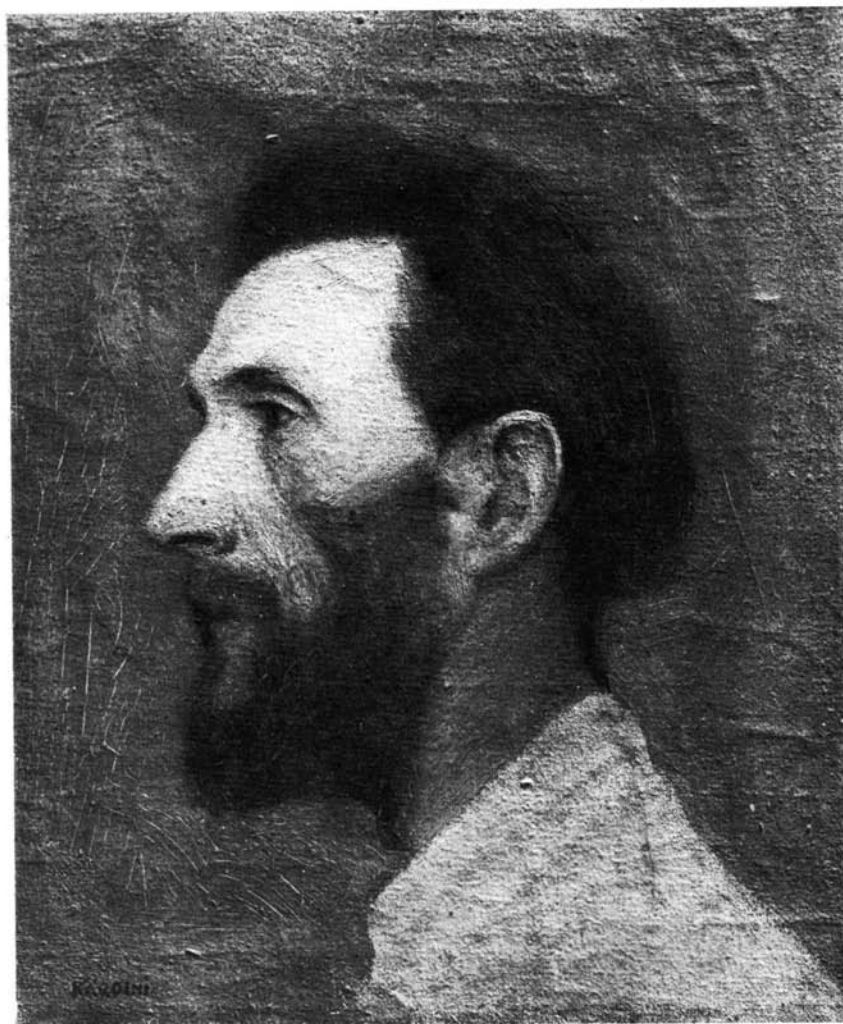
Die ausserordentlich schweren Lebensverhältnisse nach dem ersten Weltkrieg und die drückenden sozialen Verhältnisse haben auch Károlyi dazu angetrieben, sein Heil im Auslande zu suchen. Vor seiner Abreise veranstaltete er eine selbständige Ausstellung in Szeged, um aus dem Erlös seiner verkauften Bilder die Spesen seiner geplanten Reise zu bestreiten. Zuerst verbrachte er in Wien eine kürzere Zeit, von wo er nach Holland weiterreisen wollte; er musste

aber zu seiner Bestürzung bald erkennen, dass er von dem wertlosen ungarischen Geld auf diese lange Reise sehr viel besitzen müsste. Somit kehrte er im Sommer 1922 wieder in die Heimat zurück, er reiste aber nicht nach Szeged, sondern nach Székesfehérvár, wo er als Gast des Bischofs Ottokár Prohászka das Porät des Bischofs malte. Mit seinen neueren Bildern erschiener noch dieses Jahr (1922) auch auf der Ausstellung des KÉVE in Budapest. Kaum verschaffte er sich etwas Geld mit seinen Porträts, er reiste wiederum in das Ausland, nach dem von ihm so sehr geliebte Italien. Er ist in Florenz, Rom, Venezien und anderen italienischen Städten herumgekommen. Er arbeitete fleissig. Längere Zeit hat er es im Auslande doch nicht aushalten können, er sehnte sich zurück nach den Ufern der Theiss. Im Sommer 1924 erschien er in Szeged und veranstaltete hier eine Ausstellung von sinen im Auslande entstandenen Schöpfungen. In den Lokalblättern wurde er als ein unter dem blauen Himmel Italiens „farbig gewordener“. Szegeder Maler gefeiert. Sein Freund Gyula Juhász huldigte diesmal mit einem ihm gewidmeten schönen Gedicht seiner Kunst.

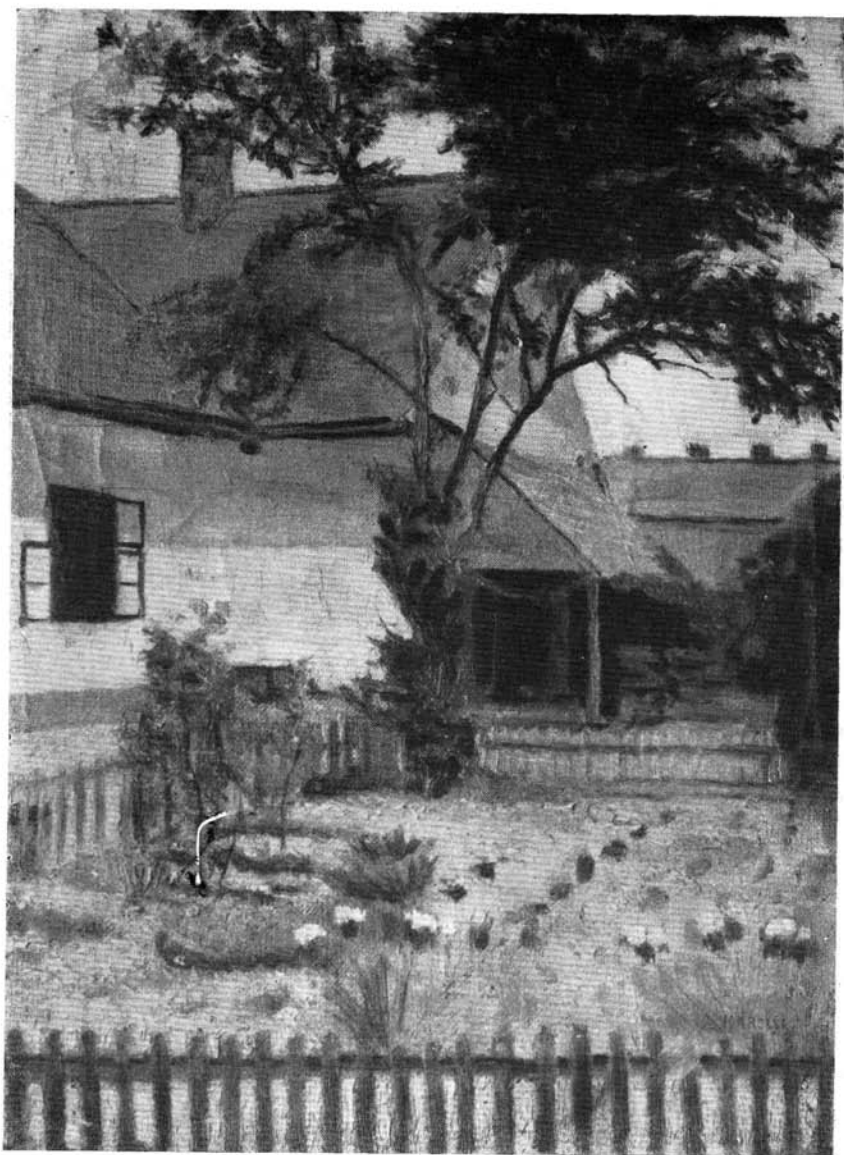
Nach seiner Ausstellung zog er nach Budapest, wo er in sehr kargen Umständen aus Anleihen leben musste. Seine unerträglich gewordene Einsamkeit teilte er dann mit einem hiesigen jungen reinherzigen Mädchen, mit Ilonka Molnár, die er in Februar 1926 heiratete. In demselben Jahr zeigte er noch einmal und zuletzt seine Bilder dem Szegeder Publikum. Kurz nachher kam er mit schweren Magen- und Nierenleiden in das Rochus-Spital von Budapest, wo er nach vielen Leiden am 17 März verschied. In seinem Testament vermachte er alle seine Schöpfungen dem Szegeder Museum. Auf das Einschreiten seiner Verehrer wurde sein Leichnam nach Szeged gebracht und vor dem Museum wurde ihm die letzte Ehre erwiesen. Auf seinem letzten Weg begleitete ihn der Arbeitergesangverein mit einem Trauerchor, und sein getreuer Freund, der Dichter Gyula Juhász, nahm von ihm unter anderem mit folgenden Worten Abschied: „... Du hast eine grosse Lehre auf uns gelassen: die Arbeit ist heilig. Du warst ein schaffender Arbeiter, der sich für die Zukunft bemühte, dessen Saat reift, auch wenn sie nur über seinem Grab abgerntet wird. Wir geloben hier, dass wir deine menschlichen und künstlerischen Werte der Welt zeigen werden und wir werden auch versuchen, die Krone deines Lebens, den Geist der Wahrheit zum Sieg zu verhelfen!“

Seit diesen Abschiedsworten von Gyula Juhász an Károlyi mussten 30 Jahre vergehen, bis der vorzügliche Szegeder Maler auf eine ihm würdige Art Anerkennung fand und einen gebührenden Platz unter den fortschrittlichen ungarischen Meister des Alföld einnehmen konnte. Während dieser Zeit ist aus der alten Welt eine neue Welt entstanden. Jene Zeit kam heran und blies von dem Namen Károlyis den Staub des Vergessens ab, deren Ideen auch dieser Maler sich zu eigen machte, deren Verwirklichung abzuwarten ihm aber nicht mehr gegönnt war. Das Szegeder Móra Ferenc Museum vermochte im Herbst 1957 nur mit der begeisterten Mitarbeit der Gesellschaft die grosses Interesse hervorgerufene Gedenkausstellung Gyula Károlyi zu arrangieren, diese Mitarbeit entsprang aus der Hochschätzung des Künstlers durch das gesamte Publikum der Stadt Szeged. Von Privatpersonen wurden durch das Museum zahlreiche Bilder des Künstlers eingesammelt, um diese mit dem in dem Museum verwahrten Károlyi-Nachlass den Szegeder Arbeitenden vorzuführen. Mit dieser Ausstellung erschloss sich zuerst das bleibende Lebenswerk dieses bisher in einem Halbdunkel verbliebenen Malers vor dem Publikum in seinem vollen Wert und in seiner vollen Schönheit.

Zoltán Szelesi

Önarckép

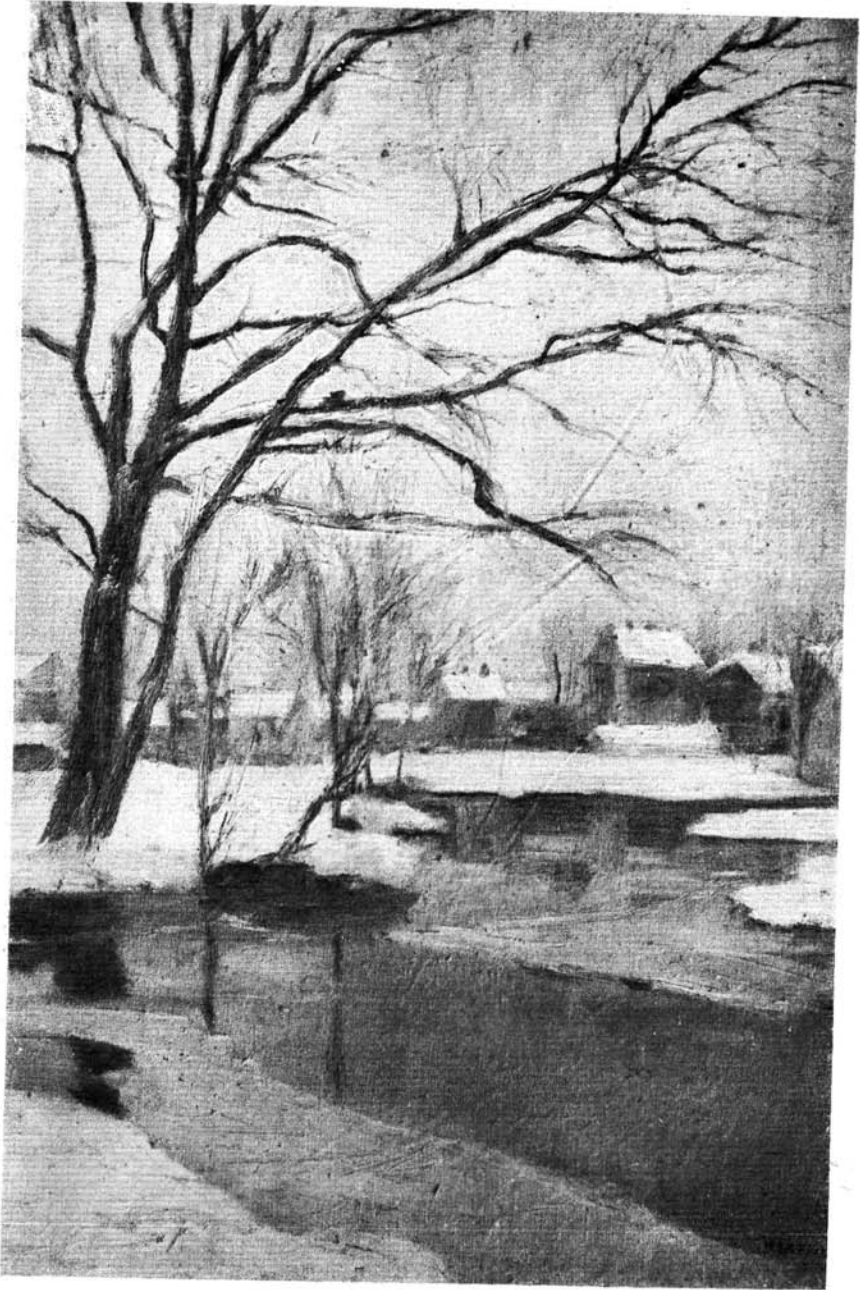

Kertes ház

Őszirózsák

Téli táj

Pillich Kálmán arcképe

Újszegedi részlet

Virágcsendélet

Férfiarckép

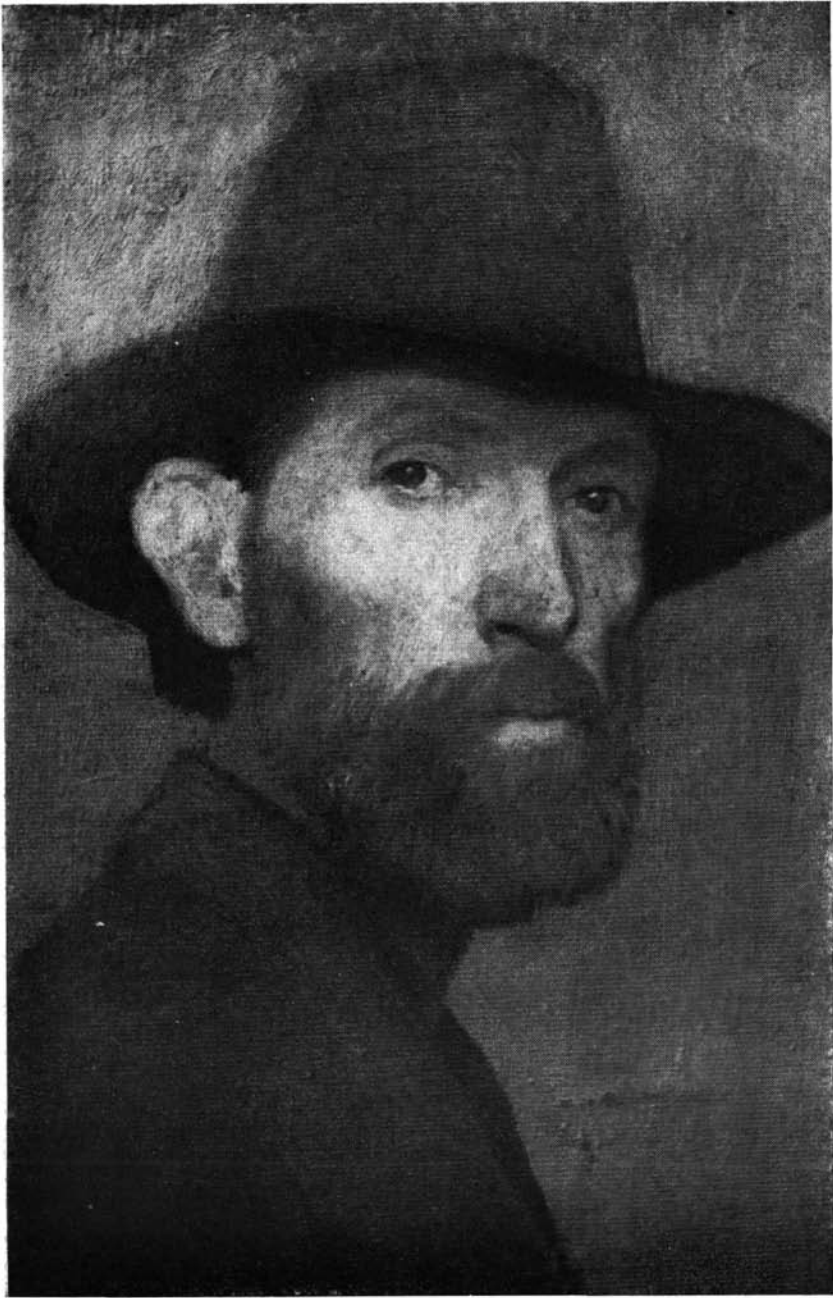
Borus táj

Rózsák

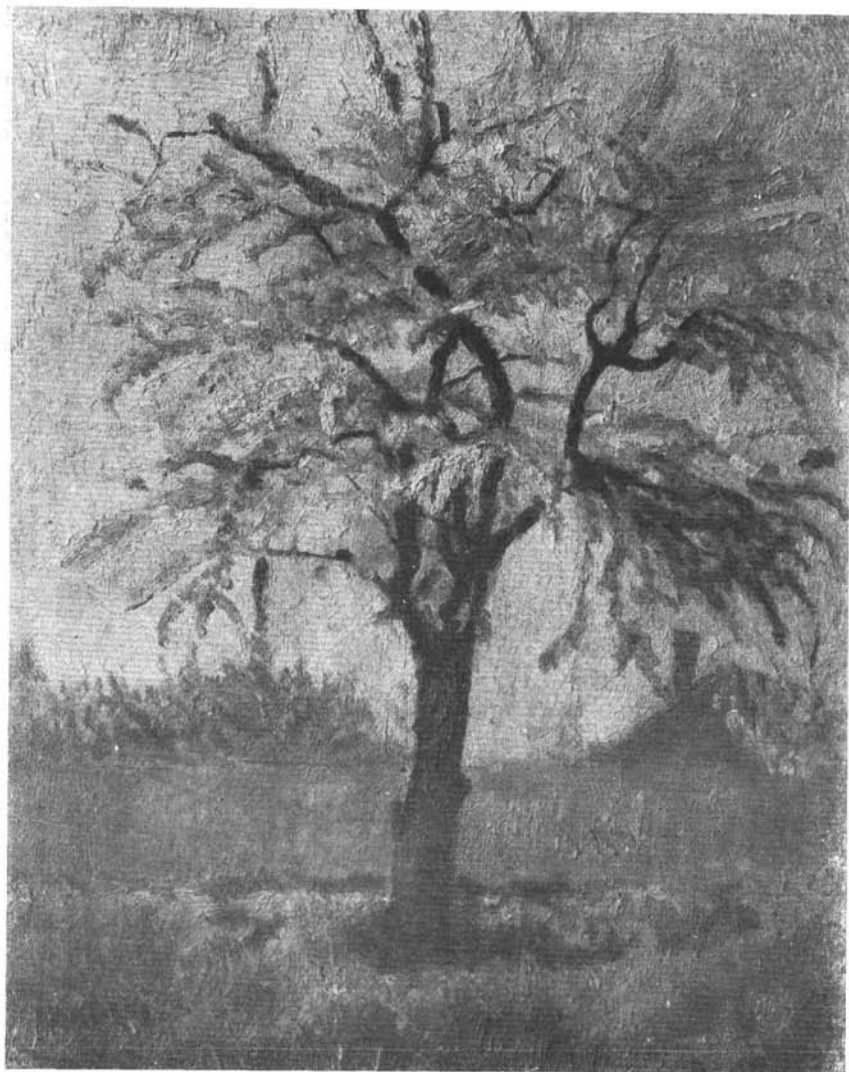
Önarckép

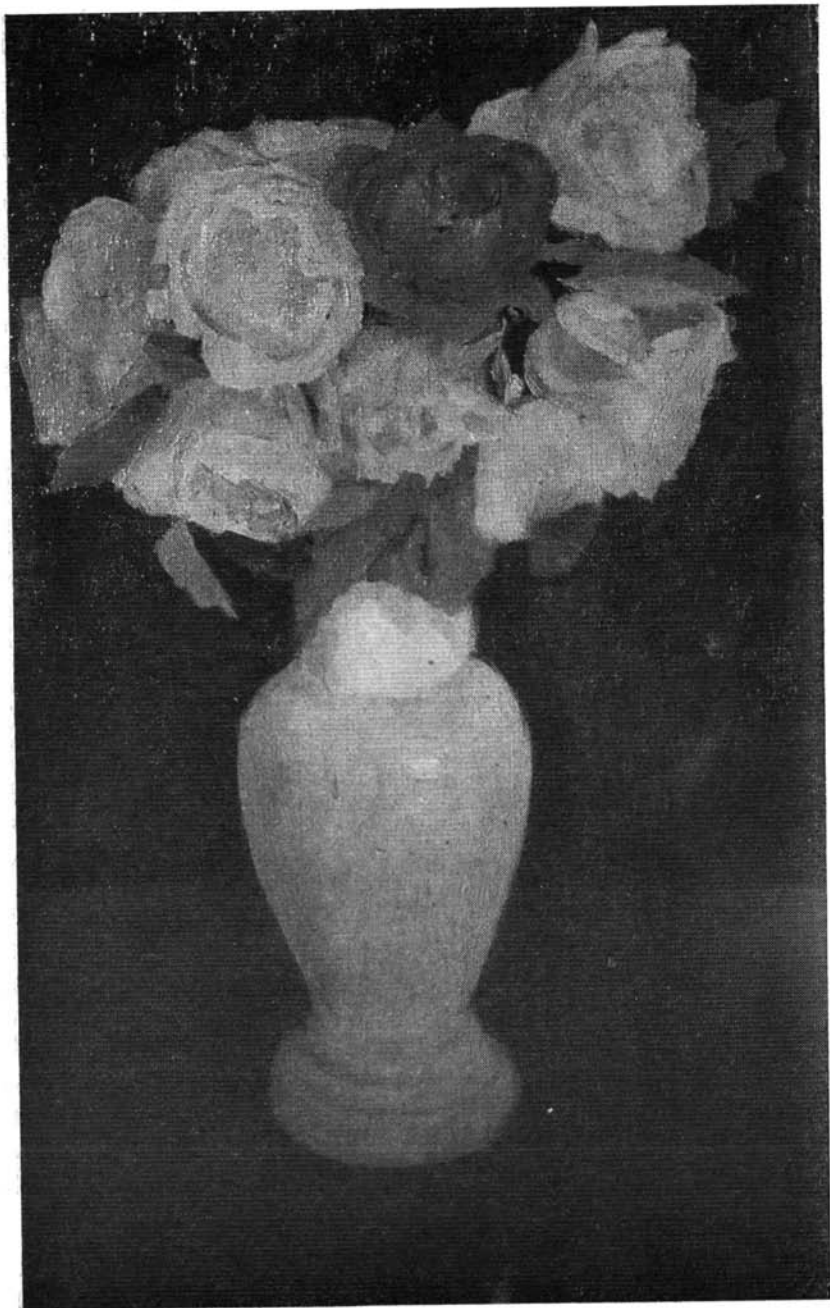
Virágcsendélet

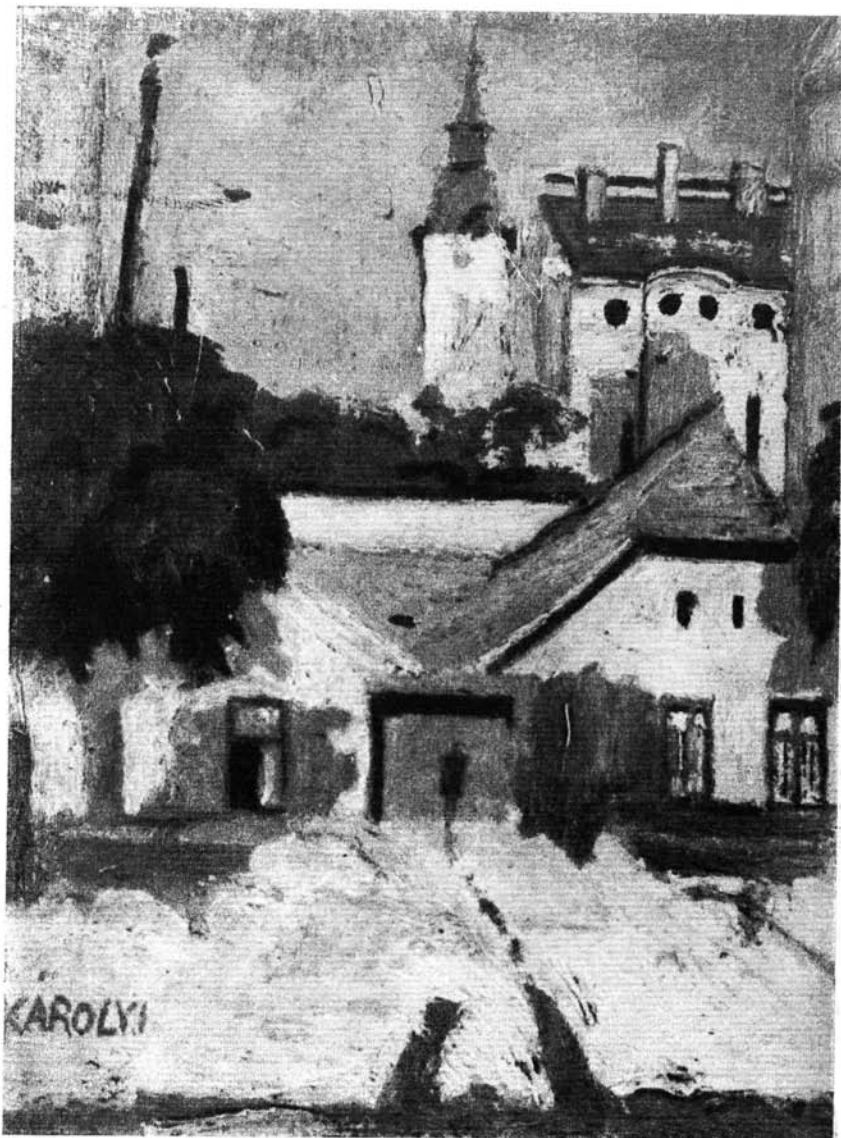
Női arckép

Virágzó fa

Rózsacsokor

Városrészlet

Parkrészlet